

АН! ЛИЈЕРЕ НОЋИ.

B. Gjaja pomorac.

Sva jedra napregnuta vjetrom porumenila su od zdrakova sunca, koje tone polako na zapadu u raskošnom purpuru neba i mora. Na istoku pun mjesec se pomalja crven, okrugao, bezračan. Zvijezde počinju da krase nebo kao da ih nevidljiva ruka jednu po jednu reda, dok se najposlije po cijelome nebeskome svodu ne razasuše divne i neizbrojne, kao da su mjesecu htjele okititi put. Prozračno zelenkasto more sve to prima u svoje ogledalo; talasi se slatko valjaju jedan za drugim pa se šušteći razlijevaju u bijesnu i ružičastu pjenu. Vazduh je zasićen isparavanjem i zdravim mirisom mora, koji naši pomorci na „Sokolu“ udišu svojim snažnim grudima, uživajući u ovim prirodnim ljepotama na indijskome okeanu.

„Soko“ gmiže nečujno kao noćna voda; gdje god se ljuljne, katarke škripnu, a kroz manikele¹ štrene more. Osam ura izbiše, straža se smjeni, a niko ne ide da spava. Svi se sakupili na kašćelu;² tišina im noćna raznježila živce, mila ih slabost obuzima; skupa razgovarahu o domu, o djeci, bratu, roditelju i zaručnici, dok jedan od mnrara rekne: Ajde da pjevamo!

Pjesma zvučna po malo je gubila svoju snagu, te tiše, tiše, dok posljednja nota neprimjetna ne iščezne na usnama posljednjega pjevača.

Sada svi spavahu, čak i onaj od straže, koji se trže kada glas s krme vikne: „Oko s prove“³ i polu uspavan odvikne: „Aj! Aj!“ Drugi se ne probudiše; njih se nije ticalo!

¹ Manikele = otvor na krovu broda za oticanje vode.

² Kašćio = izdignuto mjesto na prednjoj strani broda.

³ Oko s prove = opomena da bi straža pazila.

Plavi svod nebeski neprimjetno spojen modrom površinom mora, na kojoj se bljesak svake zvijezde opaža, prijatno varaše oko, te je izgledalo da se „Soko“ nalazi zatvoren u sredini ogromne, plave, biserom okićene lopte.

Pred zoru vjetar stade, ovlada potpuna tišina. Nije bilo ni lišća da šušti, ni potoka da žubori; ni bûba da zuje, ni tice da pjevaju; ništa, ništa nije razbijalo pokoj prirode. Nijema priroda, ali čarobna bješe u svom odmoru. Zvijezde još namiguju nad glatkim okeanom. Mrnari na „Sokolu“ kao da se boje da prekinu odmor prirode te ćute i misle, jer je nemoguće ne misliti.

Tišina, muk, mrtvilo Na istočnome vidiku blijedo rumenilo zabilježi certu spajanja mora s nebeskim svodom; jedna ribica skokne i pljusne po vodi; palidrvce kvrene, vrata škripnu na gvozdenom kuhinjskom ognjištu Rumenilo pojačava na istoku i razastira se, a manje zvijezde posljednji put namignuše i iščeznuše. Lahor pokrene po katkad kaživjetar na vrh katarke, a kroz dimnjak iz kuhinje izdiže se pepeljavi stub dima . . . Zora savlada i posljednju zvijezdu; krvavo rumenilo sa istoka razvuklo se do zenita i postaje sve bljede, a od zenita pa do zapada pobljeda nebesko plavetilo . . . Jutro se bilo pojavilo.

Jedno momče protegne se, duboko uzdahne i rekne: Ah! lijepoga svanuća, pak poluglasno zapjeva :

Ne zabijeli bijela zora
Nit pomoli sunce jarko,
Dalmatinskih po vrh gora,
Viknu vila glasom tanko . . .

Nježna se zora ukloni gordome suncu, rumenilo ustukne pred zlatnim zracima; pomodriše nebesa i zablista se more, po kome „Soko“ bilježi srebrnu brazdu, potisnut jutrenim vjetrićem . .

Zvono izbi pet ura. Prvo čabre vode pljusne po krovu broda; mrnari, bosu, trljaju četkama krov i ograde; jedan popijeva, drugi zvižduka, neki zadirkiva a neki poigrava; more blago šušti pod brodom; škripuću lijeno katarke, konopci kukaju, mali¹ lupa ugalj, kuhar vuče šmrkom pitku vodu, krmar okreće točkom krmila, meštar struže jedno drvo, kapetan puši.

Sva se jedra sada blistaju u vatri mladoga sunca; cijela je priroda oživjela, nastavili se rad i borba za život.

¹ Mali = novajlija na brodu.



НИШТА ИЗ НИЧЕГА.

Севаст. Јовановић — Херцег Нови.

II.

Сунце је лагано управило свој ход по одређеном путу. Оно је све њежније и њежније загријавало студене груди зелене природе. Тамо гдје је био хлад, оно је просуло своје румене и топле зраке, док најзад није дошло и до мене, т. ј. мог мирнога хлада, у којем сам сисао отровне сокове опијенога заноса.

И с једне стране ова јака сунчана жега, која ме је почела палити као адски огањ; а с друге њежни гласић, који се доносио иза мојих леђа — све то учини, да сам се одједном пренуо из тог фантастичнога стања.

Обрнем механички главу на ту страну, одакле се доносио шум. И као да сада гледам: недалеко мене стајала је дивна а може се рећи и најдивнија Евина шћер, танка и висока. На њежну и бијелу, као алабастар лицу руменили су се једри образи, као двије мајске мирисне руже. Оне мале коралне уснице, иза којих су вирила два низа ситних бисер-зуба; оне благе очи као голубице, у којима је мислиш изображен цио џенет Мухамедов — само би вјешта рука каквога генија могла створити.

У своме лаком љубичастом одијелу с малим, лијепим клобуком на глави, који јој је скривао бујне власи, била је убава као каква богиња. Свјежа и мила као анђео у цркви св. Петра у Риму. Једном ријечју: била је права хуријска љепотица, њежно чедо Алахове милости и љубави.

Стајала је непомично недалеко мене, близу једнога кама, и крадимице ме је посматрала. Нијесам никако могао дати себи одговор: шта је нашла на мени интересантнога, да је то тако пажљиво занима? Да ли моја смијешна сањалачка позитура? Тек, кад је примјетила, да сам је спазио, стидљиво обори очи доље и полако се окрене мору. Румен јој обли лице, те се црвенила као мајска ружица, а на оку блистала се врела суза као

кап бисерне росе на њжном прољетњем цвјетићу. Ах, како је лијепа суза на чарном оку љепотице, да просто најватренија љубав жали, да је збрише слатким пољупцем!

„Што ће она суза на оку?“ помислих у себи: „Да је њу занимала моја смијешна сањалачка позитура, не би без сумње росила тако лијепе дуге трепавице врелим сузама.“

„Биће, да је и то каква разочарана млада душа“, мислио сам даље, „којој се већ осмјехнула несрећа с њезином грозном јавом? А можда је ово мјесто тијесно везано с успоменама њезиног најсретнијега доба живота, па јој сада јатомице излијећу сјетни, суморни уздаси из боних груди, оплакујући изгубљену срећу? Можда се је овдје, у тихој величанственој ноћи, грлила с најмилијим створом у милини снова и изјављивала му бесконачну љубав, па напошљетку...“

Нијесам био довршио реченицу. Друге мисли натрчавале су на ову као хучни вали, и заузели њезино мјесто. Хтједох да се дигнем и да с њом проговорим; нијесам знао, на који би начин то испољио. Уопште сам био неспретан у овакијем случајевима. Додуше, за ово не пада на ме толико кривица; јер се никада у животу нијесам опходио с „просвјећеним“ Евиним шћерима, а најмање с оваковим богињама! У овоме чини изузетак моја добра газдарица Агапија. Ну, она није припадала овој категорији. Ах, знаге, то вам је била права домаћица из Ликургова доба, кад је оно још стара Јелада цвјетала. И ја сам с њом опћио врло просто, без икакве етикете и церимоније модерна свијета. А не ћу гријешити душе: с њом сам био потпуно задовољан, а донекле и сретан. Та ко не би и био, кад је умјела да зготови тако дивну јуху од рибе, да...

Неке не одређене мисли ројиле су се у мојој сањалачкој души. Оне су се у дугом ланцу низале, прекидале и опет настављале, прво брзо, а онда све спорије и спорије, док нијесу старе уступиле мјесто другим новијим... Нека неодољива, но слатка чежња и примамљивост силно ме је вукла непознатој богињи; али нијесам имао довољно храбрости... Код мене је била још и та несрећна околност, што сам био сувише млад, а при том неискусан, па сам јој се могао показати смијешним. Признајем, да сам се тога плашио.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

И можда се овом приликом не бих с њом ни упознао, да ми није случај у помоћ притекао. Само њему Imam бити благодаран, што ми се једном у животу осмјехнула срећа, али само — осмјехнула.

С тихога мора одједном је дуноу јак вјетар. Мислим, да му се није нико надао; јер није било изгледа за то. Но за нас је то споредна ствар. Главно је то, да је он наједаред дигао клубук с лијепе главе непознате богиње. А како је био лак и округлао, то га је својом дивљом силом почео котрљати дуж обале.

Овај ме је приказ подсјетио на моје златно дјетињство, кад сам безбрижно играо обруча с мојим другом Миланом. Али, мјесто да се сада предам „богињи фантазије“ и да оживим те миле успомене нај сретнијега доба живота, ја сам за тренут ока скочио и потрчао за клубуком.

Непозната богиња, кад је то опазила, лаким се корацима упутила мени. Дошавши близу, ја јој дрхтавом руком од узбуђења и страха пружим клубук. И кад нам се сукобише очи, сударише душе, груди ми се нагло дигосе и почеше да се таласају, као они ситни вали, кад их лагани зефири узбуркају. Срце ми је силно заиграло, те мислиш, да ће пусто искочити из груди, а затијем као да престаде куцати. Румен ме је облила до ушију, а по цијелом тијелу ми заструји сладак осјећај с оном божанском искром прве невине љубави . . .

Бивају, веле, покашто сретни тренуци у људском животу; али се одмах утопе у море грозне јаве. И мени се тада учинило, да сам тај јединствени тренутак само проснивао. Нијесам никако морао да вјерујем у његову реалност. И данас ми он изгледа само као један сладак, но неповратан сан.

Трже ме глас непознате богиње. Без сумње се није надала овом дирљивом приказу. Она моја „нервна криза“ довела ју је до узбуђења. Погледа ме благо, па послје обори очи доље. Али часак затијем опет ме погледа, а у очима јој изби неки нови небески жар, који још више заноси човјека. И оно њезино стројно тијело лагано се тресло, а пуначке, обле груди надимале, дизале и спуштале, као да јој срце неки неодољиви јад притискује . . .

— Хвала вам на услузи! — проговори најзад она са мном, а види се да је била још узбуђена. Пружи ми своју бијелу, меку руку, која је лако задрхтала у мојој.

Ја сам још био у забуни. Желио сам да јој одговорим какву паметну ријеч; али ме је пусти језик издао. Ни једна ми ријеч није долазила на памет. Стајао сам ћутљив и непомичан, као каква статуа очајања, кад изгуби пошљедњу искру наде, па се претвара у хладан камен. А право да речем, био сам до крајности и стидљив, нарочито према женскињама. Изгледа, да је то одмах опазила моја лијепа богиња, па да би ме извела из забуне, она је продужила говор.

— Ви сигурно нијесте из овијех крајева? Опростите на мом питању; али сте ви на првом погледу произвели у мојој души неко „чудновато“ сажалење.

Ове њезине ријечи донекле су ми улиле храбрости. И ја сам је пажљиво слушао, а као у знак потврде на њезино питање, механички сам климнуо главом. Морао сам јој бити врло смијешан.

— Разумијете ли ме? — поправи се брзо она. — Ја сам осјећала само неко сажалење према вама. Извините на изразу! Мало час сам вас дуго посматрала, кад сте оно лежали на трави с књигом у руци. Биће, да сте какав студент, ако се не варам?

— Је-е-сам! — одговорим јој испрекидано.

— Ах, како сте у том часу били тужни и суморни! Ви сте још тако млади, па сте већ осјетили горчину људскога живота. Извините на мојој слободи. Али мене тако интересује историја вашег живота.

— Историја!.. Живот!.. Ово су врло чудновате ријечи за мене. Знам историју старих Мисираца, Грка, Римљана... али моју историју! Ала је то смијешно: ја и историја! Та ја ништа не знам о њој. Чини ми се да живот уопште нијесам ни имао. Ако је то живот: да једем, пијем, спавам... онда је ово био само обломов сан; али сан пун грозне јаве. Ја више пута питам себе: зашто и живим, кад сам излишан овдје на земљи?

— Зашто живите? — прихвати она живо — Живите да будете једном човјек и као такав да славите творца и узимате удјела у блаженству дјела његових руку.

— Али, за Бога! Цио мој живот био је борба. Немилосрдна судбина са свијех страна шибала несрећом. Моји су дани као пожутјело јесење лишће, пусти мрачни, суморни... који нестају у амбису времена. Па зар могу при оваковијем условима да славим

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А



творца. Ето, и сада гледам, видим, како се тамо далеко таји ништавна пјена валова мојега живота. Може бити, да у мени говори гордост, очајање, које овлада човјеком, кад за њега муке и патње постану обична навика.

— Ко би се надао од вас, да сте тако осјетљиви!

— Нијесам ја осјетљив човјек. Ово што рекох, доста наличи на истину.

— Онда сте грозни песимиста? Али треба да знате, да муке и патње, које нам је природа натурала, нијесу тако жестоке, као оне, које сами себи причињавамо.

— Али, ма колико да смо оштроумни, да олакшамо то наше тешко бреме живота, ми ипак не можемо доћи до онога степена савршенства, са којег бисмо могли рећи: „Сретни смо!“

— Зато, у томе случају морамо да тражимо помоћи у — нади, која нас оживљује и кријепи, да можемо лакше сносити то тешко бреме. Да није ње, људски род не би могао ни постојати, или да сви гледају за живот као ви, онда...

— При свему томе треба имати у виду, да су људска дјела уопште непостојана. Човјеку увијек нешто недостаје. Нема просто минута, а да у животу ма шта не зажели.

— Ето, сад сте сами дошли на мој аргуменат. Баш због тога, што његова уобразиља побуђује у његову срцу безбројне жеље, баш због тога му је потребна нада. Јер његова слабост не може да се управља са живошћу те његове уобразиље. Она му, по својој слабости, не може дати довољно средстава, којим би он могао сам себе задовољити. Вјечни му немир немилосрдно кида срце, које може само једна нада да умири.

— Молим вас, реците ми, шта је то „нада“?

— Хоћете дефиницију? Сад ћу вам рећи. Нада је за нас други живот. Уз то и душа свијета, која је неопходно потребна, како би се могао одржати поредак и хармонија у њему.

— Сад вас разумијем! Али, пошто ви гледате кроз ружичасте наочаре на овај живот, ви мора да се бојите смрти?

— Ах, престаните! — рече она, па обори очи доље и силно ми стиште руку. — Не говорите ми о смрти. Ја бих хтјела тек сада да живим, кад сам ја крива, што сте ви у мени изазвали сестринско саучешће? Ја мислим, да то није никакав гријех, — Извините, али вам још не знам име.

— Име? — упитам је уплашено. — Што ће вам име? У осталом да вам кажем. Име ми је: * * * *.

— А мени * * * — и опет обори очи доље.

— Како сте ви добри! Не би ми, мислим, никад досадило, да разговарам с вама. Али се, ено, морам кренути дома.

— Ако ми дозволите...

— Шта? Да ме пратите? Ала сте ви мушки чудновати. У почетку хоћете само мали прст, а послјије цијелу шаку.

— Не! — одговорим јој. Него да ми дозволите, да Вас још неки пут видим.

Она ме некако благо погледа, као да је тиме хтјела рећи: „Ах, не би се с тобом никад ни растајала!“ За тијем намјести озбиљно лице и полако одговори:

— Добро! Видјећете ме сјутра, свакога дана. Ја се овуда често шетам.

— Довиђења! — рече ми смијешећи се и опет ми стиште руку.

И растадосмо се.

Ја сам је дуго пратио погледом све док се није изгубила из вида! А по души ми се разлијевало неко слатко, пријатно осјећање. Чинило ми се, да се нешто излило из њезине душе у моју, те ми је срце некако пуније било, и груди и све... Друкчије ми изгледало и ово плаво море и зелено дрвље и све око мене и нада мном и у мени. Чисто сам чуо да ми све то тајанствено шапуће: „Нашао си оно, што си у животу тако жудно тражио!“

Али ипак, нијесам још био начисто: да је љубим. Дуго сам испитивао срце, душу и сваки живац у мени... И тако занесен мислима, упутим се и сам дома. Путем ми је непрестано лебдио њезин лик. По ручку сам тумарао цијело по подне. У вече нијесам вечерао, а ноћу око склопио.

Та̑ био сам срећан...

СОКРАТ

(по Еутифрону)

(свршетак).

старински призори

од

Јована Бовија.

Терпнеј. (Долази из улице Суднице). Сократе, једна реч више или мање у одбрани, ту је чвор.

Лампрокло. Шта хоћеш тим да кажеш?

Терпнеј. Сви осећају да се Атина може сачувати од тако значајне погрешке. Многима си се ти, Сократе, чинио несносан, а сада нико није рад да те не буде. Међутим судница, пијаца пуне су твога демона: неко га види с лица, неко преко, неко с бока и шапуће молитве, не би ли га се отресао. Ликон говори одрешито; Мелет се кревели. Неки, којима си ти давао помоћи и савета, праве те лудим, да те не би направили кривим.

Сократ. Мудри постају опрезни, Терпнеје, а ја — хвала Јупитеру! — немам времена да се спаметим (долази Теодота).

Теодота. Тужба се претвори у интригу, Сократе; хоће да те се отресу а да те не осуде, под твојим именом, ето, хоће они другога човека. Не знају, да си ти сам твоје име.

Терпнеј. Јасно је: зар би ти хтела да он потврди тужбу? Изгледа да је то твоја тежња.

Теодота. Нека се онда извини; нека клекне пред судије; али га онда зовите Терпнејем.

Терпнеј. Док он не буде примао савете од хетера зваћемо га Сократом.

Ксантипа. (Достојанствено) Оставите га, дакле, самоме себи. Ја не верујем (хетери) да твоја атичка реч може на њега утецати више него мој човечански глас. Ја сам мати.

Сократ. (С поштовањем) Па тражиш?

Ксантипа. Оца своје деце, а нарочито твоју вољу, кажем твоју.



Сократ. Па ма . . . (Пружајући прст као да искаже крајњу намеру).

Ксантипа. Не говори . . . (Погне главу на мужевљеве груди). Хиљаду хетерских гласова не вреди колико ова моја кап плача.

Сократ. (Благом строгошћу). Није требало да се појави пред архонтовом кућом. Лампрокле, води је кући.

Ксантипа. (Одрјешито). Нико ми не може забранити да ја овде пре пресуде говорим мужу и оцу.

(На Теодотин знак Терпнеј и Теодота удаљују се)

Ксантипа. Знам : ни туђ савет, ни плач, ни прекор не ће те моћи одвојити од оног непознатог гласа који ти је говорио позивајући те готово на друго место. Ја не ћу моћи себи представити да ниси више у граду и свакога дана видећи да те нема да се вратиш кући, ићи ћу да те тражим у лицеј или на пијаци. Моје шапутање биће страва, нека врста прекора Делфа Атине. Немој да си расејан ; не ћеш имати много времена да ме слушаш. Само ми једно обећај : имам једну мину сребра : ако те осуде, кажи да ћеш платити радо ову мину. Донела сам ти је чврсто везану у крај овог вела који ми је даровала Фенарета, твоја мати, на дан нашега венчања. (Одреши чвор и извади мину нудећи је мужу).

Лампрокло. Можеш је узети : то је све. Доброј деци Атина тражи њино порекло, а нас двоје гинемо у теби, који храниш твој живот самим собом.

Сократ. (Узме новац претварајући се као да је малко узбуђен). А сад како да кажем судијама, Лампрокле ? Помози ми рећи. Да сам васпитавао, да сам се борио за отаџбину, мало ће ми вредети. Треба ли много златних мина да се откупи осуђеник ? Има их Протагора. Треба ли молитава, жртава ? Њима рукује Алкандар. Треба ли беседништва да се њим у згодно време нешто открије или прикрије ? Има тога у Лизије. Могло би ме бранити делфијско пророчиште, које ме означило мудрим, али рекосе да га је наговорио Херефонт. Шта ћу дакле казати ? Помози ми, Лампрокле. Огрешо сам се о законе државе ; вредим мало ; могу да платим сребрну мину и плаћам је. Плаћам заклинајући се да за ове две три године живота што ми још преостају не ћу говорити ништа од свега онога што сам говорио од младости па до старости ; да сам био комедијаш ; комедијаш онда, када сам казао, да у тешким тренуцима осећам неки глас који



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ми казује што је добро а што је зло; комедијаш и онда, када сам изложио живот у три опасности, да се може бити вас троје ослободим; када жртвовах Грацијама да ме задахну комедијашком гиздавошћу; кад на ваше усне — најпре на твоје, Лампрокле, метних име оца. Тако, здерите ми маску, коју сам називао савешћу и онда ћу вам се вратити да вас предводим. Ко ће ме од вас два звати оцем? Ти ваљда, Лампрокле, који ми не помажеш да се браним или онај други који се узбуђен окреће и нема мира?

К с а н т и п а. Не ћеш имати што да кажеш. Дигни само ћутећи у вис ову сребрну мину и она ће казати: „Оволико у Атини вриједи Сократ“. То ће бити сва твоја одбрана.

С о к р а т. (Умиљато). Има у овим твојим речима неког последњег одблеска дупе, који у граду залази.

(Улази гласник првога архонта и устави се на уласку позорнице).

Г л а с н и к. (Чита). Сократ Софронисков и Фенаретин, рођен месеца Термалиона, четврте године седамдесет седме олимпијаде. Тужба против тебе гласи: „Сократ се понаша безбожно, јер не верује у богове, у које град верује, уводи нова божанства и квари младеж“. Тужба ће се прочитати јавно а теби је допуштено да се пред Елијастима браниш.

С о к р а т. (Породици). Закони су заштитили твоју брачну постељу и њину колевку. (Гласнику). Ја припадам законима. (Упути се. Међутим се из народа чује плескање и акламација).

К с а н т и п а. Чини ми се да народ трчи да те брани.

С о к р а т. Не ће смети против закона.

(Дође Теодота и Терпнеј).

К с а н т и п а. Шта значи то плескање?

Т е р п н е ј. Пританеј за Стезихора! Имај на уму, Сократе, да ти после делфијског прогласа припадаш више Грчкој него Атини.

С о к р а т. (Бацивши поглед пут Куле). Ја припадам законима. (Пође за гласником).

Т е о д о т а. За законе! Тако исто пред тремом Архонтовим, као некада на Термопилима! (Иде поред Сократа).

Т е р п н е ј. (Раширивши руке). Овде је наоколо настала празнина. Заиста некога нестаје. (Прилази Лампроклу). Зар нисам ја исто тако крив као и он? Кад он окрене да говори о непознатоме, осетим да ме прође нека језа, која постане страва, кад он куца бескрајност, у којој се извесност, сумња, разум, лудост,

знање, незнање замењују, измешају, а ја помешајући се с њим, нађем себе сама. Прснем у смех, који је трзање, пређем у бунило, које је визија; а оно што је код њега отпочело као беседа, заврши се у мени као пјесма. Да онда можда не пређе његов демон у мене? ... А зашто ...

Гласови изнутра. Пританеј Стезихору! (Ова вика прекине Терпнеја и он, запушивши рукама уши, побегне пут суднице. Сократова породица, престрављена, скупи се и стисне као да се претворила у једну особу).

Ификрат. Стезихору! (Понављајући механично тон вике).

Лампрокло. А оног другог воде осуђена! ...

Ксантипа. У Атини! Јер је казао против софиста „Правда није проналазак моћи.“ (Подражава говору Сократа).

Лампрокло. (Исто тако). „Не тражите бога у жртвеничким поклонима, ни савест у новцу.“

Ксантипа. (Исто тако). „Не тражите светога, где нема жртве“.

Лампрокло. Он тако ...

Ксантипа. Тако ...

Лампрокло. (Као горе). Обесите венац Грацијама.

Ксантипа. (Као горе). Жртвујте Ескулапу петла.

Ификрат. Стезихору! (Понавља тон вике).

(Долази Терпнеј).

Лампрокло. (Пита забринут). А одбрана!

Терпнеј. Рекао је судијама да се не боји две ствари: сиромаштва и смрти.

(Долази Теодота са многим Атињанима који хуће).

Лампрокло. (Као горе). Пресуда?

Теодота. Сократ и она из Мانتинеје не преблеше.

Терпнеј. (Саркастично). А ти?

Теодота. (Поносно). Видех законе, судије, гомилу, видех једнога човека и у том часу схватих пророштво.

Терпнеј. (Видећи Мелета где прилази). Онај се човек могао спасти, Мелете, али хтеде се покорити законима отаџбине. (Окрене се врту). Свирајте химну Симонида палим на Термопилима. (Док прикупља Сократову породицу да је одведе кући, чује се почетак химне која се одмах прекида). Шта је?

Гласник. (Зауоставља се на крају). Пролазе једанаесторица којима је предат Сократ, да се над њим изврши пресуда.

Терпнеј. С оним старцем пролази младост Јеладе!

Туђинка из Мانتинеје. (Идући испред једанаесторице пролази лагано дуж позорнице држећи кажипрст на уснама). Он иде пут плодне Фтије!

(Док се народ дели а Мелет заклиње главу за лева једног грађанина, завеса пада).

прев. Шћиро Калик — Биоград.

**О С В Е Т А * * * * *****прича старога боцмана**

(свршетак).

(Пријевод с рускога). **К. М. Стањуковић.**

— Зашто је Шлига тукао страшно овог подофицира Јашкина?

— За све, ваше 'с'ко благородство. А главни узрок био је тај, што је Шлига увидео његово јогунство и хтео је са свим да га сломи, те да више себи не уображава. У брзо по нашем изласку из Кронштата поче Шлига да га гони. И припети се у њ као крља. А Јашкин је тада страшно поносит био; мисли он: артиљеријски је подофицир па с њим треба поступати боље! — Није познавао Шлиге. Е, лепо. Позваше један пут све људе горе, јер је био аврал.¹ Изиде и Јашкин, стаде на кров, па само посматра шта се ради, као да је какав путник. Опази то Шлига и кад се посао сврши, позва Јашкина себи. Овај ништа и не слутећи пође онако поносито капетану на мост, скиде капу и гледа Шлигу слободно и право у очи. А Шлига упита лагано: „Шта сте ви овде на броду?“ — подсмева му се, знате, зато му каже „ви“. — „Ја сам, вели, артиљеријски подофицир.“ — „Ви сте мож'да војнички син?“ — „Да, ваше 'с'ко благородство, ја сам од изученог особља.“ — „Од изученог особља?.. Ах, подлаче један! вели, — од изученог особља а овамо при авралу продајеш зјала?..“ Па замахну и поче га ударати по зубима. Кажем вам, изби га тада поштено. Јашкин сав збуњен удаљи се са крвавим лицем... Да се то деси њему — онако поноситом! Страшно! И намргођен и огорчен, не смејући од стида никоме да погледа у очи, он сиђе доле, па је цео дан метао на лице хладне облоге да му не би остало трагова од удараца. Од тога дана он страшно омрзну Шлигу. И што даље то га је све више мр-

¹ Посао на крову бродском кад сви људи морају радити (на пр. за време буре).



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UINLIB.RS

зео, јер и Шлига не могаше Јашкина трпети, понижавао га је на свакојаке начине, као да га хтеде просто уништити. Није му дао да дахне душом и веома га је често млатио. Један пут — сећам се врло добро — дође Јашкин на брод са обале (били смо се укотвили у Хонколту [Хонконг]) сасвим налит и у место га иде спавати, он поче на крову викати, претити Шлиги и грдити га. Назва га и зликовцем и како га још не наружи! Људи одвукоше Јашкина доле, а Шлига све то слуша. Сутрадан нареди он да Јашкина истуку. „Кожу одерите томе неваљалцу!“ — рече он боцманима. И немилосрдно истукоше јадника, па га по том полумртва однесоше у болницу бродску. Боловао је читаву недељу дана и најзад оздрави. Од тада се Јашкин сасвим сневесели и мржња овлада њиме потпуно. „Ја ћу и сам пропасти, вели, али ћу се и њему зликовцу осветити!“ Тако је после причао Фелчер — њему се он у свему поверавао. Ипак и после те крвничке туге Јашкин изгледаше миран, свакојако се труђаше да не буде кажњен и на својој дужности бејаше исправан. Пазио је да не излази Шлиги на очи. Чим Шлига изиде на кров, Јашкин одмах бежи доле, па седи и чека.. А и Шлига је био пакостан и тврдоглав, па кад примети и нај мању неисправност код топова, он одмах удари по зубима. Све је то Јашкин трпео, скривао мржњу према Шлиги у својој души а и сву своју кичељивост изгуби... Увек седи доле, па мисли и премишља, или узме какву књижицу од официра и чита, чита и плаче... Али освету не заборављаше. Један пут кад су га опет због неке кривице истукли, он тако страшно погледа Шлигу, да и овај обори очи па оде даље. Значи и он је разумео, да је човека довео до посљедњег очајања... И одиста је упропастио човека. Раније кад би Јашкин излазио на обалу, он је лепо и, као што господа чине, време проводио, ишао у тијатер (позориште), пио врло мало... а сад чим би на обалу изашао, почео би пити и увек би га на брод довели мртва пијана. Таквог су га људи увек брзо носили доли, да га Шлига не види... Жалили су га. А Јашкин би доли почео да прети и грди Шлигу нај страшнијим речима. „Убићу тога зликовца, вели, за све муке, што сам пропатио. Он ми је, каже, живот упропастио!“ Често би онако пијан почео плакати, и човеку



се ражали, кад га онаквог погледа. А сутрадан, кад се отрезни, хода по крову намрштен и мрачан, па само стреља испод очију као какав убица! Него посљедње године није ни он више толико патио. Сад, да ли се Шлига уверио у његову послушност, или га је било жао — не знам, тек он га више није гонио; пустио га дакле да дахне душом. Али зло Јашкин не заборављаше — није он био такав човек, који увреде прашта — и што год смо били ближе Русији, он је постајао све некако сметенији. Видело се, да му мржња не даваше мира и он је венуо... Стигосмо у Копенхаген. Сви се радују што ће брзо дома приспети, а он напротив постаде тужнији — просто као да човек шену памећу. Није хтио чак ни на обалу да излази. А ноћу у пристаништу — ја сам био на стражи од пола ноћи — опазим како се Јашкин лагано прикрада капетановој кајути. „Куда ли ће то?“ помислих а страх ме обузе. Али га у томе опази и поручник са стране па повика: „Куда ћеш ти?“ — „Тражим послитнога, одговори он; морам да се видим с њим.“ — а глас му дрхти. — „Видећеш га сутра!“. Јашкин се врати... Мора бити да је намеравао учинити какво зло. Сутрадан кренусмо из пристаништа у читавој ескадри: две конверте¹ и два клипера (у Копенхагену је дакле био састанак) и ускоро упловисмо у фински залив... Ветар нам је попутни, пловисмо на свима једрилима и клипер чистимо и распремамо, да бисмо кући приспели, знате, свечано и парадно. Време бејаше дивно... Сунце, па сија одозгоре... Прекосутра бићемо већ у Кронштату... Сви матрози изашли на кров па сваки ради неки свој посао. Изашао и Шлига па чак и он радостан. Заповеди да очисте мунициону комору и да тамо све у ред доведу... Разуме се, ово је био Јашкинов посао... Спусти се он доле са два матроза, обукоше, као што је ред, ципеле са неким ђоновима и узеше са собом фењере сигурности...² После ми је Фелчер приповедао како је Јашкин, кад је силазио доле, био јако збуњен... Али то никоме онда није пало у очи, јер су већ познавали Јашкина... Прошло је тако један час времена... Шлига

¹ Корвета, врста ратне лађе на једрила.

² Фењери, који су херметички затворени.

упита артиљерског официра: „Је ли код вас све готово?“ „Све је готово“, вели. „Но, добро, хајдемо да видимо!“ И одоше доле и не слутећи да никада више не ће видети бо-жјега света.

Захарић дубоко уздахну.

— Како се сада сећам, на броду одзвони три часа по подне. На срећу своју ја сам у то време био на крову и по-шао да чамац очистим и спремим. Стојим ја тако и гледам на Гохлан-острво,¹ поред којег смо пролазили, — кад од је-дан пут груну нешто, као да из хиљаду топова опалише... То је била експлозија. Брод подскочи, сав се затресе, а ја од силине падох на другу страну крова. Устанем ужаснут са на-кострешеном косом и видим како се напред страшан бео дим диже и пламен сева и зачујем отуда јаук и узвике... Да вам не да Бог, да их икада чујете! Још један секунд и све се умири, а половине брода већ нема. У томе поче и крма да тоне. Ја се прекрстих, скочих у воду па се ухватих за врх од катарке... Око мене наши, који су остали живи, труде се да отпливају од брода и хватају се за предмете што плове по води... Дуваше јак ветар и таласи беху велики. Многи од наших потонуше. Држим се ја чврсто за катарку а у том доплива Фелчер, те се и он ухвати за њу... Држимо се тако и надамо се спасењу. Видимо да нам од свих бродова долазе шалупе у помоћ. Осврнемо се да видимо „Галеба“, а од њега ни трага нема, само разно комађе плови поврх воде. Ја и Фел-чер прекрстимо се, па чекамо. Шалупе брзо приспеше и по-чеше вадити људе из воде. Неке спасоше а неки се пото-пише — Бог да им душу прости!

— А јесу ли се многи спасли?

— Од матроза спасла се само једна трећина, а од офи-цира десеторо људи. Официра је свега било осамнаест.

— И ви, Захарићу, мислите да је Јашкин бацио брод у ваздух.

— Изгледа да је он тај грех учинио из мржње према команданту. И на суђењу многи су то тврдили.

— А можда се експлозија догодила с непажње?

¹ Шведско острво Готљана.



WWW.UNIBL.BS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

— Сумњам, ваше 'с'ко благородство, јер и сами знате да је мунициона комора такво место, где се нај строже мора пазити. Тешко да је са непажње. У осталом само један Господ Бог зна како је било, а људи никад не ће дознати истину.

Обојица сејасмо неко време ћутећи и не обраћасмо пажње на удице. Време бејаше потпуно мирно и на мору владаше некаква свечана тишина.

— А није ли време да се мало прихватимо, ваше 'с'ко благородство? — прекиде Захарић наше ћутање. — Ми у разговору и не видимо да се сунце високо попело.

Диван ће данас бити дан!.. А то је ретко у овим местима! — додаде Захарић.

Ми почесмо јести.

Пр. Бор. С. Ј.



Постанак народне пјесме „Огњана Марија у паклу“.

Петар М. Колендић.

У народној пјесми „Огњана Марија у паклу“ моли свети-тељка Господа, да јој даде рајске кључе, те да јој дозволи ући кроз рај у пакао, како би видјела матер и можда јој душу спасла. Бог се смилује светици, поклони јој кључе и преда јој као пратиоца апостола Петра. Њих двоје пробоше кроз рај у пакао и ту опазеше три друга, гдје шетају. Петар објашњује Марији њихове муке. Првome гори глава, што није даровао куму, другome изгара десница, јер је клао овце преходнице, а трећему је нога у пламену, што је њом тукао и оца и матер. Нешто даље набоше два старца, гдје сједе, а главе им и браде горе. Петар примјећује, да су у животу били судије, наопачке су судили и примали мито. Понапријед затекоше невјестницу, изгарају јој и ноге и руке, језик јој је пропао кроз вилице, а о дојкама јој змије висе. На овом свијету била је крчмарица, присипала је воду у вино, варала је мужа и мађијама је успјела, да не рађа дјецу — а Бог јој их је седам записао. Сад јој висе у обличју змија о дојкама! Отишавши даље опазеше остарјелу бабу, то је мајка Маријина. Горе јој и ноге и руке, чак и коса врх главе. Марија пуна наде, да ће јој душу спасти, пита је, шта је згријешила. Старица на то прича, како је у доба дјеговања, док јој је једног ускршњег јутра мати била пред црквом, преправљала код куће ручак. Врнувши се од цркве, затече је мати „ голу у хаљине“ и удари је „руком и пр-стеном“. У срџби гурне осуђеница мајку о дувар, на што је ова стаде клети, да се узалуд удавала. Три пута се је удала, а код четвртога мужа затекла је двоје пасторчади. Дјеца су је вољела, али она је према њима маћехински поступала. Кад је прво дијете једном приликом молило, да му скроји кошуљицу, омјерила му је о камен¹, а другом дјетету, кад јој је једаред хљеба тражило,

¹ Кошуљицу му је омјерила о камен, да не расте! Народ вјерује, да камен не расте од оног дана, кад су Јевреји мучили Исуса. Он се је склонио био у



УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дала је комад земље! Старица настоји наставити причање, али је Петар спријечи, дохвати је за руке и вргне међу ђаволе²...

У суштини, то се осјећа, мотив пјесме без сумње је узет из средњевјековне апокрифне књижевности, сличне тонове сусрећемо, на примјер, у врло раширеном апокрифу „Павлово објављење“. Свеза наше пјесме с том визијом тешко да се даде спорити, чак није искључена могућност, да основни тонови „Огњане Марије“ у првом почетку нијесу ни били друго, него у стихове изложена проповијед о Павлову виђењу. Код нас се, истина, не јавља ватрена ријека, али су очити разнолики степени изгарања, а није случајна појава змија у свези са женама, које убијају своју тек рођену дјецу, да и не помињемо старце, каматнике, те оне, који нијесу држали закон Божји, и ситније додирне тачке. Та је визија настала под очитим утјецајем апокалипсе апостола Петра, којом је по први пут источњачко схватање живота иза смрти преко апокрифа ушло у кршћанску есхатолошку књижевност.³ Она је и код нас — као и код Руса и Бугара⁴ — могла врло лако ући у народ, јер је у нешто краћем облику још г. 1520 Божидар Вуковић штампао у своме зборнику за путнике⁵, а давно прије тога јавља се она у приручним рукописним зборницима српскога рода. Ђ. Поливка, на примјер, издао је такову једну версију⁶, В. Јагић изнио је један новији бугарски текст, који је у провидној свези с каковом српском прерадом⁷, а и Н. Ти-небо, али су га мучитељи осули кучјем. Један камен готово је био до њега допро, на што му Исус ускликне „Стани, проклет био и окаменио се“ — те од тада камен не расте (Босанска Вила 1887, стр. 284).

² Караџић, Српске народне пјесме II, Биоград 1895, стр. 11-14.

³ E. Hennecke, Neutestamentliche Apokryphen, Tübingen-Leipzig 1904, стр. 214.

⁴ Утјецај Павлова објављења на руску народну књижевност описао је Н. Сумцов, Очерки историје јужно-руских апокрифических сказаниј и пјесенъ (Кіевскаѧ старина 1887, новембар, стр. 424-429). О утјецају тога апокрифа на бугарску народну књигу писао је Н. А. Начов (Сборникъ за народни умотворениѧ, наука и книжнина X, Софија 1894, стр. 187-189).

⁵ С. Новаковић, Примери књижевности и језика старога и српско-словенскога³, Биоград 1904, стр. 510-513. Врло сличан текст саопио је А. Н. Пипин, Памјтници старинной литературы III, Петроград 1862, стр. 129-131.

⁶ Starine XXI, стр. 218-220.

⁷ Starine IX, стр. 137-171. Сличан текст издао је П. А. Лавров, Обзоръ звуковыхъ и формальныхъ особенностей болгарскаго языка, Москва 1893 (Приложеніѧ, стр. 22-37). И Начов је штампао један текст наше редакције (Сборникъ за нар. умотворениѧ IX, стр. 100-113).

хонравов је имао у рукама сличан рукопис српске редакције.⁸

Текст, који би могао vriједити као основа нашој народној пјесми, био је без сумње источнога рода, јер походници другог свијета иду кроз рај у пакао. Да рај није опширније описан, узрок је могао бити и у томе, што је нашем пјевачу — као и француском трубадуру⁹ — могло изгледати, да људи нијесу достојни обазнати рајске радости, које је Павао видио. Како нам изворни грчки текст није дослије познат¹⁰, нећемо, ваља да, погријешити, ако ону версију, из које су тонови могли прећи у нашу народну књижевност, замислимо од прилике барем приближно налик на ону, што је Х. Брандес описао као шесту латинску редакцију¹¹. Појава дјеце, која несиновски поступају према родитељима, у њој је од особитог интереса, а занимиво је и то, што у овој одвојитој редакцији Павао коначно пита, што је с душом његова оца, мајке му, браће и пријатеља. Арханђео му јавља туробну вијест, да је сва његова ближа својта у паклу, а апостол моли дозволу, да их може видјети . . .

⁸ Памятники отреченной русской литературы II, Москва 1863, стр. 58. Српских текстова тога апокрифа наћи је у Русији и по дослије необјављеним рукописима (Сперанскиј-Јакушкин, Сочиненија Н. С. Тихонравова, I древнија руска литература, Москва 1898, Примјечанија стр. 62-63).

⁹ Л. Шепелевич, згтодја о Дантк. I. Апокрифическое „Видѣніе св. Павла“ II, Харков 1892, стр. 38.

¹⁰ Ма да је Ј. Е. Grabiус почетком осамнаестога вијека имао прилике видјети у Инглешкој рукопис „Revelatio S. Pauli his tribus diebus, quum conversus et vocatus à Christo cecidit in terram, nihil videns, ostensa sibi per Sanctum Michaël de poenis multiplicibus Purgatorii et inferni horribilibus, et quis primus impetravit à Domino requiem animabus, in purgatorio permanentibus, in singulis diebus Dominicis usque finem mundi subsequentibus“ (Spicilegium SS. Patrum I, Oxford 1700, стр. 85), опет се је дуго времена држало, да је тај апокриф изгубљен. Тако је мислио и Ф. Лике (Lücke) у својој књизи „Versuch einer vollständigen Einleitung in die Offenbarung Johannis und die gesammte apokalyptische Litteratur“ (Bonn 1832, стр. 50-51), на што је Тишендорф (Tischendorf), оцјењујући његов спис описао у смотри Theologische Studien und Kritiken 1851 (XXIV, 2, Hamburg стр. 439-452) један грчки рукопис Павлова виђења („Ἀποκάλυψις τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ τοῦ ἀπεκαλύφθη, ἡνίκα ἀνέβη εἰς τρίτου οὐρανοῦ καὶ ἤρπαγή εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα“), што га је нашао обилазећи италијанске библиотеке, а позније га је потпуно издао у своме зборнику Apocal. apocryph. (стр. 34-69).

¹¹ Visio S. Pauli. Ein Beitrag zur Visionslitteratur, Halle 1885, стр. 39-40.



У осталом већ је В. Јагић примјетио¹², да при разматрању ове пјесме не смијемо изгубити из вида ни други један апокриф врло, готово бисмо казали потпуно, сличан Павлову виђењу, познато „Хожденије Богородици по мукам“. И тамо се јављају различни степени изгарања, долазе „кривопрѣтворници право твореце криво, а криво право“, каматници, они, који нијесу пазили кумове, итд. Познато је, да готово ни један апокриф није ушао у словјенску књижевност, а да га наши преводници нијесу прерадили, врло често измијенили би у њему и повеће партије, дали томе комаду неки национални колорит — ако је дозвољено рећи¹³. Тако беспорно треба схватити све списе, о којим се је обично мислило, да су код нас настали под упечатком богумилске јереси, па се томе практиковању није отео ни Богородичин поход¹⁴. Та легенда

¹² Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga I, Загреб 1867, стр. 90-91.

¹³ И. Ј. Порфирев, Апокрифическим сказаніи о новозавѣтныхъ лицахъ и событіяхъ, по рукописимъ Соловецкой библиотеки (Сборникъ отдѣл. русск. языка и слов. Импер. Академии Наукъ LII, 4, стр. 1-2).

¹⁴ Занимиво је напоменути, да је грчко *τὸ ἔργον κυριακῆς, τὸ τεῖχος τῶν χριστιανῶν* српски преводник превео где је била петка мјр'ска похѣ'а. Очито је, да му је ту лебдјела пред очима свеза, у коју је наш народ довео св. Петку и кћер јој св. Недјељу! Култ св. Петке јавља се код Јужних Славена врло рано; Бугари на њен дан смакну јање и пазе, да му крв не пролију (И. Снегирев, „Рускіе прѣстонародные праздники и суевѣрные обряды“ I, Москва 1837, стр. 144), а код Срба је то поштовање нарочито ојачало, кад је султанија Милица донијела моћи те светитељке у Србију (Архиепископ Филарет, Святые южныхъ славянъ II, Чернигов 1865, стр. 150), а да је то почитање и иначе било раширено доказују ријечи бугарског патријарха Јевтимија: *Нѣ кто ового тоје по чести изречеть дѣланіа же и чудеса, кто благодареніа и заступленіа и прѣдстательства, иже въспѣхотоуъ, иже въ Трапѣн, Трънокѣ же и Мисѣн и Далматѣн, не тѣчю же нѣ и по въспѣвнѣнн тоје свѣрѣштании ѡбносимо имѣ* (Starine IX, стр. 53). И Недјељу је код нас народ давно персонифицирао, што је у осталом био случај и другдје по Јевропи (А. Веселовски, „Недѣли-Анастасіи [Domenica-Anastasia] и Пятница-Параскева“, Журналъ Мин. Народ. Просвѣщеніи 1877, фебруар, стр. 186-252). Поштовање Недјеље нашло је код нас релативно рано одзива и у умјетној пјесми (В. Вулеѣић-Вукасовић, „Савкаvske starinske pjesme na čast svetiem i sveticama Воѣјим“, Задар 1880, стр. 7-9), а народ је и сада замишља као персонифицирану светицу (М. Крачманов Ваљавец, Narodne pripovijesti u Varaždinu i okolici², Загреб 1890, стр. 111-116), као особу изнакѣжену с тога, што је људи муче не светкујући њен дан (Гласник земаљ. музеја 1890, стр. 116). Недјеља се готово нераздружно јавља уз Петку, народ се њима дјвѣма уједно утјече у невољи

била је позната и у нашој књижевности¹⁵, но, што је од особитог интереса, она је у српском руху, дјеломично изгубила основну намисао грчкога оригинала¹⁶, у српској прерадби поход Богородичин не буди у нама самилост према душама патника, он не истиче ни из далека бесконачно милосрђе Господње¹⁷, па нас све то увјерава, да је у доба, кад су тонови тога апокрифа прелазили у народну литературу, текст ове визије био код нас у осакаћеном облику, без Маријиних коначних молитава, онаков од прилике, како га налазимо у једном украјинском зборнику новијега времена, гдје Дјева, обашавши муке страдалника, свој поход докочује карактеристичним ријечима: „По дѣлоу ихъ да вѣдетъ ихъ“.¹⁸ И, одиста, слично наше „Селоко перечистѣ вѣщъ проценіе мѣкалий“ некритички је објавио М. М. Вукићевић према једном рукопису из конца XVIII вијека¹⁹. Наодома ли томе, да су и црквене проповиједи о Богородичину заузимању за патничке душе

(Б. М. Главић, *Narodne pjesme*, Дубровник 1889, стр. 66-75), а занимиво је, да су, како народ пјева, обе светице биле у оловном сандуку у манастиру Хиландару. Харамбаша Мијат мислећи, да је у том сандуку црквено благо, отворио га је баш у часу, кад се је Петка чешљала (М. Д. Станић, *Српско-народне песме и разне приповедке*, Биоград 1869, стр. 50-55. У једној сличној варијанти те pjesме каже се, да је војвода Коча разбио златни сандук у манастиру Трњу, како је у њем нашао дјевојку Ружицу и пољубио је. Тим се је грдно огријешо о светињу, јер дјевојку није смио нико щеливати — то је била св. Недјеља, кћерка „свете Петке, српске старе мајке“ [М. С. Милојевић, *Песме и обичаи укупног народа српског II*, Биоград 1870, стр. 26-27]).

¹⁵ В. Јагић штампао је један глагољачки текст из XV в. („Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku IX*, Загреб 1868, стр. 110-118), један српски текст из истога доба изнио је Тихонравов (цит. дјело, стр. 30-39), а има их још у рукописима српске редакције (С Новаковић, *Starine X*, стр. 180-181; А. Попов, *Описаніе рукописей и каталогъ книгъ церковной печати библиотеки А. И. Хлудова*, Москва 1872, стр. 486).

¹⁶ Грчке текстове штампали су: Срезневски (*Извѣстија II.го отд. Имп. Акад. Наук. X*, стр. 552-574) А. Васиљев (*Anecdota graeco-bysantina I*, Москва 1893, стр. 125-134) и J. Armitage Robinson (*Texts and Studies Contributions to biblical and patristic Literature II-3*, Cambridge 1893, стр 115-126).

¹⁷ Н. К. Бокадоров, „Легенда о Хожденіи Богородицы по мукамъ“ (*Изборникъ Кіевскій, спис у част Флоринскога, Кијев 1905*, стр. 70).

¹⁸ И. Франко, *Памятки українсько-руської мови і літератури IV*, Лавов 1906, стр. 159-163).

¹⁹ *Гласник земаљ. музеја 1901*, стр. 65-66.



биле народу на дохвату²⁰, те да код нас, сјем тога народ и иначе Дјевичино име замјењује називом Огњана Марија²¹, биће нам потпуно јасно, како су беспорно неки дјелови те визије ушли у народну литературу.

Основни облик ове наше народне пјесме можемо, дакле, замислити, да се у ствари није разликовао од пјесме „Како је у паклу“ Павлиновићеве збирке²², био је од прилике налик на текст „Сестара светога Петра“²³, додавши му партију о удовици из „Гријешне удовице у паклу“²⁴. Таков текст ми, у осталом, имамо готово у пјесми „Пречиста Марија и свети Арханђео у рају и

²⁰ Нарочито по западним крајевима нашега народа чешће успије Богородица, да мјерила арханђела Михајла превагне тако, да се иначе гријешна душа ради било кога добра дјела спаси (Ф. Курелац, *Jačke ili narodne pesme prostoga i neprostoga puka hrvatskoga po župah šoprunskoj, mošonjskoj i železnoj na Ugrih*, Загреб 1871, стр. 190; *Hrvatske narodne pjesme, što se pjevaju po Istri i kvarnerskih otocih, preštampane iz „Naše sloge“*, Трст 1879, стр. 3-4). У то Маријино заузимање вјерују и Словенци (К. Штрекељ, *Slovenske narodne pesmi I*, Љубљана 1895-1898, стр. 417-422).

²¹ Ср. у Караџића (цит. дј., стр. 1-4) пјесму „Свечи благо дијеле“, гдје се јавља „Блажена Марија“ (једнако и у И. С. Јастребова, *Обичаи и пјесни турецких њербовџа*, Петроград 1886, стр. 237-239 [изд. од г. 1889, стр. 254-256]), а у „Опет то, али друкчије“ (цит. дј., стр. 4-7) мјесто ње је „Огњана Марија“. Исто тако у „Дријему св. Николе“ (Броз-Босанац, *Hrvatske narodne pjesme I*, Загреб 1896, стр. 25-26) сусрећемо „Огњану Марију“, док у једној варијанти те пјесме у истом зборнику (цит. дј., стр. 486-488, подједнако и код Г. А. Николића, *Српске народне песме из Срема, Лике и Баније*, Нови Сад 1889, стр. 19-20) мјесто ње ступа „Христа Бога мајка“. И код Бугара у сличним пјесмама о светачким зборовима јавља се „Огњана Марија“ (К. Миладинов, *Балгарски народни пјесни*, Загреб 1861, стр. 61-62), а гдјекад је и код њих за столом замијени „пресвета Марија“ или „Божја мајка“ (Сборник за народни умотворении II, стр. 26-27; *Периодическо списание на балгарското книжовно дружество*, Брајила 1876, св. 11-12, стр. 157-158). Занимиво је уз то напоменути, да Словенци недалеко Трста зову Благовијест, дакле Маријино навијештење, „Ognjénica“ и „Glavnjénica“, те вјерују, да тога дана (25 марта) падне с неба ватра, која животом загрије усјеве (Ф. Ерјавец, *Iz pótne torbe [Letopis Matice Slovenske, Љубљана, 1879, стр. 137; 1880, стр. 161]*).

²² Броз-Босанац, цит. дј., стр. 35-36.

²³ Караџић-Врчевић, *Српске народне пјесме из Херцеговине*, Беч 1866, стр. 305-306.

²⁴ Караџић-Врчевић, цит. дј., стр. 309-310. Слична јој је и „Маћеха у паклу“ (Броз-Босанац, цит. дј., стр. 28-39).

паклу“ Петрановићева зборника, гдје Богородица пролази кроз десет паклених клијети, да коначно приспије до росне ливаде — раја²⁵. Пјесма је у потпунце провидној вези с апокрифом о Богородичину походу, а за нас је, међу тим, од особитог интереса, да се и тамо јавља крчмарица, што је присипала воду у вино и варала мужа, као и осуђеник, који је ногом родитеље тукао²⁶.

²⁵ Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине, Биоград 1867, стр. 11-20.

²⁶ Готово поуздањем могли бисмо устврдити, да је схватање сваког појединог гријеха, ради кога страдају душе у „Огњаној Марији у паклу“, настало под упечатком свећеничких опомена на исповијести. Да се особе, које су тукле родитеље у првом реду баш с тога муче у паклу, вјерује цио наш народ (Hrv. narod. pjesme . . . preštampane iz „Naše Sloge“, стр. 28; Р. Ферд. Плохл-Хердвигов, Hrvatske narodne pjesme III, Вараждин 1876, стр. 58-59), а то је вјеровање и иначе раширено у цијелом Славенству. Код Чеха, на примјер, осуђене су на вјечне муке личности, које су само и помислиле дотаћи руком родитеље (Ф. Сушил, Moravské národní písně s nápevy do textu vradenými, Брно 1860, стр. 43-44. И код нас је у паклу онај, ко је на оца и мајку „замахнуо, а не ударио“ [Караџић-Врчевић, цит. дј., стр. 306]), а то је мишљење раширено и код Пољака и код Русина (А. А. Потебња, Объясненіи малорусских и сродных народных пјесень II, Варшава 1887, стр. 780). Крчмарицу, која је у вино присипала воду, и Словенци међу у пакао (К. Штрекел, цит. дј., стр. 423-426) итд.

(Свршиће се).

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

TRAGEDIJA U KVERETARU.

Prof. W. baron Ljubibratić.

Bijaše god. 1859. Pred čarobnim Lokrumom, tim draguljem između Dalmatinskih otoka, stajale usidrena ratna lada *Triton*. Nesretnim se slučajem upali barutana lade, koja prsne u vazduh i rastrijeska se, a sva momčad, do jednoga mornara, nade svoj grob u hladnijem valovima mora. Tom prigodom dode nadvojvoda Maksimilijan u Dubrovnik, posjeti Lokrum, te ga, začaran i zanesen njegovom krasnom prirodom, kupi u Miha Tomaševića, da za sebe i svoju mladu suprugu, lijepu Karlotu, sagradi na njemu vilinske dvore. U tome zakutku, u tihom miru, daleko od svijeta i političkih trzanja, običavaše nadvojvodu sa svojom suprugom sprovoditi svake godine nekoliko mjeseca. Ali ta sreća ne potraja dugo. Sjena prijestolja, sjaj krune izmami nadvojvodu iz svoje samoće, da u dalekom Meksiku postavi na svoju glavu znak carske vlasti, da utemelji novu dinastiju. Ali, kako se prevario! Carska se kruna pretvori na njegovoj glavi u trnovu krunu, a prijestolje bude njegov grob.

Uprav se sada navršilo četrdeset godina, da je viteški Maks bio smaknut u *Queretaru*; četrdeset je godina prošlo od dana, kad je ubojito tane prekinulo nit života, puna djelatnosti i rada. Ovu prigodu upotrebljavamo, da u kratko oertamo tu tragediju.

* * *

U južnom kraju sjeverne Amerike, između 15^o i 32^o sjeverne širine, prostire se, sežući od jednoga Oceana do drugoga, visoka ravan Meksiko, tri puta veća nego Austro-Ugarska monarhija. Tropsko sunce svojim žarkim zrakama čini od cijeloga toga velikoga kraja čudnu i bujnu vegetaciju.¹ Kulturnan

¹ Tu su, okrom američkog bora, cempresa i hrasta, bez hlada šume gorostasnijeh juka sa kitama svojih ljiljana a na jukama hilandsije, nametnice,



narod indijskog roda, čija kultura ima dosta sličnosti s onom staroga Egipta, bijaše ondje, već nekoliko stoljeća prije nego je noga Evropljanina stupila na novi svijet, položio temelj silnoj moćnoj državi. Bijaše XVI. stoljeća, kad Fernando Cortez poruši ovo indijsko carstvo, te cijelu zemlju izruči vlasti svojega suverenskoga gospodara, Karla I. od Spanije. Cortez postupao je pri tome tako okrutno, nečovječno, brutalno, da nije moguće inače nego riječju *razbojnik* prevesti počasni naslov *Conquistadores*, pridodan njemu i njegovim drugovima.

Ironične su riječi talijanskoga pjesnika Parini, ali ironija je ljuta, krvava, jer nam naj bolje osvjetljuje mnijenje cijeloga ondašnjega društva, kojemu u pogledu vlastite koristi ništa ne bijaše sveto. Govoreći o otkrićima Corteza i Pizarra ovako se izjavljuje:

e ben fu dritto
 Se Cortes e Pizarro umano sangue
 Non istimâr quel ch'oltre l'oceano
 Scorrea le umane membra: e se, tonando
 E fulminando, alfin spietatamente
 Giù dai grandi balzaro aviti troni
 Re messicani e generosi Incassi;
 Poi che nuove così venner delizie,
 O gemmâ de gli eroi, al tuo palato.

Nego Španjolsku stigne i zaslužena kazna. Tek tri stoljeća nakon onih razbojničkih osvajanja Corteza i drugova mu ona spade s one visine, na koju se bijaše popela kao prva kolonijalna država cijeloga svijeta. Pravednost učini, da djeca i od djece djeca budu kažnjena sa zločinstava počinjenijeh od pradjedova, jer pisano stoji:

Molte fiate già pianser li figli
 Per la colpa del padre.

sa krasnim cvijećem i razni ananasi. Gdje nema vode ni zemlje, podižu se i pružaju se razne agave zubastog i debelog lišća sa cvijetnim metlicama, koje oživljuju pustoš. Tu je i agava, koja dava žestoko piće, narodnu *pulkvu*; tu su bodljikavi kaktusi sa hladnim voćem i raznovrsnih formi i opuncije, na kojim živi crvičina za purpuru. Tu su golemi kukuruzi puni ećera i gojni, kao nuti u svom prvom zavičaju, a od brašna njihovog zrnja prave Meksičani narodne *tortilje*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



Tri je stoljeća vladao u Meksihu brutalni španjolski režim, ali rob napokon rastrgne svoje okove.

1808. godine biše Burbonci istjerani iz Španije, a to bi znak ustanka i u dalekom novomu svijetu. Od godine 1810. do 1821. tražase ustanak, a posljedica mu bijaše, da se Meksiko ocijepio od Španjolske, a proklamacijom *Augustina Iturbides-a* bi Nova Španija proglašena slobodnim neodvisnim Meksikom. Ova proklamacija bi narodu pročitana dne 21. februara 1821. Ali se odmah pokazase sve zlokobne posljedice španjolske anarhije. Narod oslobođen teškoga jarma tuđinskog gospodstva odluči da sam sebi skroji svoju sudbinu, ali se u tome pokaza tako neodlučan, tako nestalan, da iz jedne pogriješke padaše u drugu. Iza kratke vladavine Iturbidesa, koji je već tri godine nakon spomenute proklamacije, 1824., bio ustrijeljen u *Padilli*, bi u Meksiko uvedena republikanska vlada. Tada se razmahne strahovita borba između pojedinih stranaka; jači nastojahu da se domognu naj viših mjesta, a mlada tek oslobođena država hrlijaše uslijed tih nutarnjih trvenja u susret stalnoj propasti.

Mjeseca marta godine 1846. uspije Sjevernoj Uniji da otrgne i sebi pripoji naj bogatije i naj ljepše krajeve Meksiha: Kaliforniju, Teksas i Novi-Meksiko. Ovaj teški udarac mješte da opameti stanovnike, te da ih sakupi pod zajedničku zastavu, izazva naj goru anarhiju. U tako nesretnim političkim prilikama zamisliše neki od videnijih Meksihanaca osnovu, da utemelje prijestolje, koje bi ponudili kakvom španjolskom princu, te bi bio toliko jak, da neredu učini kraj i dovede opet svu zemlju u kolotečinu mira, reda i blagostanja. Oko ovih se državnika sakupi lijepa četa istomišljenika, koji se nazvaše *Imperijalisti*. Ali se odmah stvori i druga, daleko jača stranka, koja zahtijevaše republiku. Ovi nazrijevalahu spas zemlje jedino u priličnim liberalnim reformama, te se stoga i nazvaše *Liberalci*. Pošto ni jedna ni druga stranka ne htjede da popusti od svojih nazora, plane opet građanski rat, koji se dovrši godine 1860. bitkom kod *Calpulapam*, u kojoj održaše pobjedu liberalci. Vode imperijalista moradoše zapustiti domovinu, da potraže utočište u Evropi, a odvjetnik *Benito Juarez*, glava liberalaca, bi izabran predsjednikom republike i kao takav također priznat i od zastupnika stranih velikih vlasti.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Odvjetnik Dr. Benito Juarez bijaše potomak indijskih roditelja niskoga staleža. Ustrajnost, odlučnost, željezna volja pomogne mu da se od jednostavnoga pastira popeo do najviših časti u državi.

Tijekom već spomenutih građanskih ratova bi izvršena u Meksihu silesija svakovrsnih nasilja na stranim podanicima zemlje, a osobito Englezima, Španjolcima i Francezima — nasilja, koja se u svakoj periodi nutarnjih nereda i prevrata kušaju opravdati političkom nuždom. Zastupnici se spomenutih vlasti potužiše s ovih nasilja, ali Juarezova vlada, mješte da uvaži tužbe, da na koji god način dođe u susret traženoj zadovoljštini, izjavi ne samo da ne može dati nikakve zadovoljštine, već da za dvije godine ima obustaviti isplaćivanje dugova i zahtijevane naknade, jer da se nalazi u teškim novčanim neprikladnostima. Na to odgovoriše one tri vlasti osobitom notom. 17. jula 1861. bijaše Juarez potpisao dekret, kojim se obustavljaše isplaćivanje dugova i naknade Engleskoj, Španjolskoj i Franceskoj, a već 31. oktobra iste godine ove tri vlasti ugovoriše u Londonu savez, da zajednički štite interese svojih podanika u Meksihu i da republiku prinude na izvršenje svojih obveza. Mjeseca januara god. 1862. osvane u *Veracruz-u* združeno brodovlje englesko, francesko i španjolsko, te odmah započеше zajedničku akciju protiv nove republike, a da prije ne navjestiše rat. Nego ovaj trojni savez ne imadaše dug opstanak. Zahtjevi Franceske bijahu tako pretjerani, da ostale dvije vlasti ne mogoše uz nju nikako pristati, i tako se dogodi, da je najprije Engleska, koja odmah bijaše uvidjela da iz te akcije ne će ništa ili jako malo dobiti, istupila iz saveza, a nekoliko vremena kasnije učini i Španjolska isti korak. Uslijed toga ostade jedina Franceska na bojnopolju, što joj bijaše i po volji, jer pitanje naknade bijaše stupilo od nekoliko vremena u novi stadij, te se prometnulo u akciju velike izvanjske politike.

To se pokaza odmah iza odlaska englesko-španjolskoga brodovlja. Ma i da se Juarez bijaše u preliminarima od *La Soledad*, 23. februara 1863., izjavio spravnim da zadovolji pravdnim zahtjevima Franceza, ovi ne obustaviše započetu vojnu, već je najenergičnije nastaviše, poduprti u tome od jake pomorske i kopnene vojske. Uz najbrutalnija i najokrutnija



zločinstva prodirahu Francezi u nutarnjost zemlje rušeći, plije-neći, paleći, pustošeći sve kuda prolazahu. *Puebla* bi jurišem zauzeta, glavni grad Meksiho zapremljen, Juarez prisiljen da potraži zaklonište u nepristupnim nutarnjim krajevima zemlje. Ovom se prigodom ne može premućati, da se Francezi podni-ješe u republikanskom Meksihu isto kao Cortez, vođa bandita, u carevini viteških *Azteka*.

Nego, sada nam se nameće pitanje, koju svrhu imadaše Franceska pred očima, kada preduze aneksiju Meksika svojoj vlasti? Kratak izvještaj događaja u Sjevernoj Američkoj Uniji daće nam lako i odmah odgovor.

Pitanje robova bijaše izazvalo građanski rat između roman-skih — južnih — i germanskih — sjevernih — država. Rat, koji pod pepelom tinjaše već od dulje vremena, bukne aprila 1861. takovom silom, poprimi tolike dimenzije, da je historija zabilježila samo malo sličnih ratova. Činilo se, sudeći po uspje-sima, da će ustanici održati konačnu pobjedu, jer jug pobjedi nekoliko puta svoje sjeverne protivnike, tako da za konačni uspjeh niko ne bijaše u dvojbi, i to obzirom na valjane vojsko-vođe i dobro opremljeno brodogvlje južnih država. Na tome se konačnom uspjehu osnivaše cijela zgrada Napoleonove vanjske politike. K tomu bijaše mu i poznato, da u južnim državama prevladuje aristokratski elemenat, čije vođe simpatizovahu s četicom imperijalista u Meksiku.

Napoleon započe vojnu protiv Meksika pod izlikom da traži zadovoljštinu i ratnu naknadu, ali njegova prava namisao bijaše da na ruševinama slobodne republike podigne prijestolje, čiji će jedin oslon biti Franceska. Ova veza trebalo je da ima za posljedicu, da novo carstvo Meksiha bude savezna država i ovisna od Franceske. Nadalje imaše da bude i zaleđe secesio-nističnim južnim državama, koje bi bile imale, da nakon konačne pobjede aristokratskog elementa i imperijalistične ideje razvrgnu anglosasku Uniju. Napokon se imaše na ruševinama velike sjeverno-američke republike podići velik broj monarhističnih državica, koje bi sve skupa, isto kao i Meksiho, imale stajati pod protektoratom Franceske.

Kako se vidi iz onoga što se reklo do sada, trostruka bijaše korist, koju crpaše Franceska iz svoga pothvata protiv

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

republike Meksika. Naj prije bi bio za uvijek uništen u novom svijetu demokratsko-republikanski princip; zatim bi na mjesto anglosaskog roda stupilo romansko pleme u cijelom svojem sjaju i svojoj moći; napokon bi sjeverna Amerika postala za Francesku ono, što bijaše Indija za Englesku. Uspjeh ove politike jamčio je Franceskoj ne samo u Evropi, već i u novom svijetu prvo mjesto.

Ovaj krasni san vanjske politike tako zamami svojim sjajem Napoleona, da mu se prepusti sa cijelom svojom dušom. Ali, mješte da vidi pobjedu svojega plana, sruši se u propast.

Dok se o ovoj politici govorilo i raspravljalo na franceskom dvoru, življaše na ubavoj obali jadranskoga mora, u neposrednoj blizini Trijesta, u svojem vilinskom dvoreu *Miramaru* nadvojvoda Ferdinand Maksimilijan Josip. Ma i da mu ne bijaše nego 30 god., mogao je sa ponosom i zadovoljstvom gledati na svoju prošlost, jer toliko kao vrhovni zapovjednik austrijske ratne mornarice, koliko kao glavni guverner lombardijsko-venecijanskoga carstva bijaše stekao neprolaznih zasluga. Sada življaše sa svojom suprugom Karlotom u čarobnom svojem dvoreu, baveći se isključivo i jedino svojim obljubljenim predmetima: glazbom, slikanjem i pjesmom.

U tišini ove tako mile zabiti dođe k njemu s franceskoga dvora oficijalni upit, da li bi bio voljan sjesti na prijestolje, te se imаше utemeljiti u Meksihu. Nadvojvoda Maksimilijan bijaše se već godine 1856. sastao sa Napoleonom u St. Cloudu, ali tada se ne prozbori ni riječi o Meksičkoj kruni, stoga je shvatljivo, da je oficijozni upit franceskoga cara zapanjio i donekle smeo Maksimilijana.

Kako nam odgojitelji nadvojvode u svojim uspomenama pripovijedaju, pokaza Maksimilijan već u prvoj mladosti sasvim romantičnu prirodu. Idealnost njegove duše izbijaše iz svakog njegova djela, iz svake njegove riječi. Njegov duh, stvoren i pristupan svemu, što bijaše plemenito, lijepo, uzvišeno, ne sanjaše nego o velikim djelima, o lovorikama. Lasno je razumjeti, da je Napoleonova riječ jako i silno djelovala na ovako romantičnu dušu. Malo po malo zaokupi Maksimilijanovo srce čvrsto uvjerenje, da bi njemu povjerena zemlja, pod njegovim blagim skeptrom, došla do potpune sreće, kad bi se samo ispunila



namisao silnoga Napoleona. Idealista, kako bijaše, ne pomisli, ko je onaj te mu nudi krunu; ne posumnja o iskrenosti onoga, te ga pozivaše na prijestolje.

Kroz to se vrijeme izmijeni velik broj depeša između Miramara i Pariza. Napoleon pišaše budućemu caru Meksiha, da u svim vladalačkim kućama Evrope nema princa, koji bi bio dostojniji od njega — Maksimilijana — da se ovjenča krunom Meksiha, tim više što je i prvi kršćanski vladar Meksiha bio iz Habzburške porodice.

Odgovor Maksimilijana na ove laskave riječi franceskoga samovladara bijaše toli prirodan, koli logičan. Nadvojvoda hotijaše znati, što o tome misli cijeli Meksiki narod.

Već ovaj upit bijaše donekle pristajanje sa strane Maksimilijana na ponudu Napoleonovu. Da ga sasvim predobije za svoju ideju, ne trebaše mnogo. Napoleon III. bijaše, isto kao i prvi istoga imena, velik majstor u stvaranju plebiscita. Nekoliko sedmica iza poznatoga upita nadvojvode stigne odgovor, da se je gotovo cijeli narod u Meksihu u velikoj svečanoj javnoj skupštini jednoglasno izjavio za Maksimilijana, kao cara na novom prijestolju.

Ova vijest uništi svaku sumnju u sreću nadvojvode, koji po tom ne imadaše razloga da se krati postaviti na svoju glavu carski vijenac. Napoleon se smatraše u tom času potpuno sretan: njegova politika bijaše pobjedila, a k tomu našao osobu sasvim prikladnu za svoje nakane i namjere.

Ali, da je nadvojvoda mogao malo dublje zaviriti u tajne one izborne komedije, ne bi se bio za stalno primio carske krune. Istina je, da u onoj skupštini nije bilo ni riječi o republici, ali to se ima pripisati prisutnosti franceske vojske i zveketu franceskoga oružja. I, dok su Meksikanci na taj način morali glasovati za monarhiju, proklinjahu u svojem sreću one, koji silom hotijahu da im unište slobodu; koji im otimahu pravo, da sami odluče o svojoj sudbini.

Nego u neposrednoj blizini nadvojvode bijaše ljudi, koji ne vjerovahu niti Napoleonu, niti pučkoj skupštini Meksikanaca. Njihove opaske i primjedbe ne ostadoše bez uspjeha, jer baš iz toga doba imamo pouzdanih vijesti, da Maksimilijan bijaše neodlučan, da se za uvijek odijeli od svoje mile domovine. Teško

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

je reći, da bi se Maksimilijan bio odlučio na onaj korak, da ga nije njegova supruga Karlota svojim optimističnim nazorima sklonula, da već jednom posegne za krunom, koja mu, kao zdrela jabuka, padaše u njedra. Tako se dogodi, da se Maksimilijan, dne 10. aprila 1864., u cerimonijalnoj dvorani u Miramaru primi ponudene mu krune. Iz Meksiha bijaše došla u Evropu naročita deputacija imperijalista, čiji voda *Gutierrez de Estrada*, uzvišenim riječima pozdravi nadvojvodu kao cara Meksiha. Na franceski pozdrav odgovori Maksimilijan španjolski, te se svečano zakune, da će uvijek i svakom prigodom čuvati i štiti prava Meksiha, da će mu biti na srcu jedino sreća i blagostanje povjerenoga mu naroda. Kada, pri koncu Maksimilijanova govora, poslanici trokratnim *Živio* pozdraviše nadvojvodu kao svojega cara, zaoriše topovi u Miramaru i Trijestu, a na toranj nadvojvodina dvorca bi podignuta meksička zastava, kao znak, da je državni čin krunisanja bio dovršen. Još istoga dana potpisa Maksimilijan, kao slobodni vladar Meksiha, onaj poznati ugovor s Napoleonom, po kojemu se novi car obveza, da će u svemu priznavati vrhovni auktoritet Franceske, koja opet sa svoje strane obeća, da će i novcem i vojskom podupirati novoga cara.

Tri dana nakon toga čina zapusti Maksimilijan svoj ubavi Miramar, da se tri godine kasnije povrati u domovinu kao lješina.

Za 14. aprila (1864.) bi određen odlazak. Dan ne mogaše biti ljepši, sunce sjaše u svem svojem sjaju, a modro nebo, bez ijednoga oblaka, kao da hotijaše pozdraviti novoga vladara. U Miramaru i u okolici bijaše neobično živo. Put od Trijesta do nadvojvodina dvorca bijaše gotovo pun i kočija i ljudi, a more vrvijaše od raznih čamaca, većih i manjih lada. *Novara*, kojoj se sa strane bijaše postavila franceska fregata *Themis*, bijaše već spravna da digne sidra. Pô sata prije odlaska izruči deputacija iz Trsta caru Maksimilijanu umjetno izradenu adresu, na kojoj bijaše više od 10.000 potpisa. U adresi se grad zahvaljivao na primljena dobročinstva, te žalošću vidaše nadvojvodu gdje se dijeli od jadranskih obala i željaše mu svaku sreću u novom svijetu. Ovaj dokaz ljubavi, privrženosti i poštovanja silno se kosne Maksimilijanova srea, tako da je jedva mogao

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

sakriti svoje duboko ganuće. Kada pak načelnik Trsta u svoje ime i svojih gradana pozdravi nadvojvodu za posljednji put, suze su mu se lile niz lice. Pred dvorom se međutim bijaše sakupilo veliko mnoštvo svijeta, da ga posljednji put vide, da se s njim oproste. Svijeta bijaše toliko, da je bio mal ne sasvim zapriječen prolazak. Napokon dode nadvojvoda i njegova pratnja do obale, gdje čekaše čamac, raskošno urešen, da ih odvede na *Novaru*. Topovi zagruvaše, a *Novara* izvjesi meksičku zastavu. Nadvojvoda se ukrea. Uz neprestano gruvanje topova, praćen od fregate *Themis*, kojoj bijaše naredeno od franceske vlade da s nadvojvodom pođe u Meksiho, te od šest Lloydovih brodova i bezbroj drugih većih i manjih lađa ostavi Maksimilijan trijestinsko pristanište. Lloydovi parobrodi ispratiše *Novaru* do Koparskog rta, zatim se vrnuse natrag. Sav prizor odlaska tako djelova na nadvojvodu, da se, netom mogaše, zтвори u svoju kabinu, gdje ostane do slijedećega dana.

Nadvojvoda upravi tijek prama *Civitavecchia*, gdje se iskrea, da pođe u Rim na poklon papi. Iz Rima krene dalje, te se nakon 44 dnevnoga putovanja usidri 28. maja 1864. u luci *Veracruz*.

Pod upečatom onih onako srdačnih, onako iskrenih dokaza ljubavi i privrženosti pri odlasku iz Trijesta moraše nadvojvoda da se silno razočara, kad je sa svojim brodom ušao u luku Veracruz. Ma da i fregata *Themis* bijaše odjedrila naprijed, da najavi dolazak cara, niko se ne nađe u luci da dočeka vrhovnoga gospodara zemlje. Novi vladar Meksiha bijaše stupio u svoje carstvo, ali se njegovi podanici sakrivahu da ga ne dočekaju. Neugodno čuvstvo osvoji Maksimilijana i njegovu pratnju; zlokobna slutnja nastajnih nevolja pritisne dušu svih prisutnih. Ovu slutnju pojača izjava zapovjednika franceske mornarice, koja se bijaše već od početka ekspedicije usidrila blizu otoka *Sacrificio*, nedaleko od Veracruz-a, da je put u unutarnjost zemlje opasan, jer su se sakupile čete republikanaca, u namjeri da zarobe carski par.

Ma da ova izjava, kako je prirodno, uznemiri Maksimilijana i drugove mu, bi odlučeno, da se već sutradan krene naprijed. Jaka vojnička pratnja bi određena u zaštitu carskoga para, te tako krene povorka preko *Puebla* prama glavnom gradu.

Imperijalisti, uz sudjelovanje Franceza, bijahu upregli sve svoje sile, da doček u glavnome gradu bude što sjajni. I zaista, 12. juna uđe novi car u svoju prijestolnicu uz neobično slavlje. Osobito Indijanci nastojahu da dadu oduška svojem veselju, uvjereni da je Maksimilijan jedino s toga došao preko mora k njima, da ih oslobodi njihova nesretnoga položaja, te da im pomogne do slave i moći. Povorka, koja pratijaše carevu kočiju, zaustavi se ispred stolne crkve, gdje se odsluži služba božja. Zatim uđe novi vladar u svoju polaču. Pred polačom se bijaše sakupilo nepregledno mnoštvo svijeta da pozdravi cara.

Ma da je cijeli ogromni trg pred palačom bio prepun svijeta, vladaše uzoran red i mir. Ne mogaše se reći, da veselje naroda ne bijaše srdačno i iskreno. I baš to osvjedočenje ublaži donekle neugodni dojam pričeke u Veracruz-u, i ako neka neizvjesnost držaše duhove još uvijek u uzrujanosti.

Nego se brzo imalo vidjeti, kakovo je mnijenje vladalo među Meksičanima o monarhiji. Katastrofa dođe iznenada, a posljedica bijaše smrtna osuda nesretnoga cara.

Napoleonov plan cijele meksičke politike osnivaše se na uvjerenju, da će južne države uništiti moćnu Uniju sjevernih država. O pobjedi južnih država niko ne sumnjaše; k tomu maršal Bazaine vođaše sasvim oprezno vojničke operacije franceske vojske, koju pri tome potpomagahu čete dobrovoljaca, te iz Belgije i Austrije bijahu krenule s Maksimilijanom. Pristalice predsjednika Juareza biše kao buntovnici postavljeni izvan zakona, uslijed čega su mnogi od njih i smaknuti. Kao progonjena zvijer bježaše Juarez iz jednoga mjesta u drugo, da spasi svoju glavu. I ako mu priječaše smrt sa svih strana, ipak ne izdade svoju stvar, uvjeren, da će prije ili kasnije doći čas pobjede a i osvete. I ne prevari se!

Pramaljeća se godine 1865. dovrši sjeverno-američki građanski rat. Ali konačni uspjeh ne odgovaraše nipošto niti nadama, niti iščekivanju moćnoga Napoleona, jer južne države biše hametom potučene, tako da je bio zajamčen trijumf anglosaskom plemenu i republičkoj ideji u saveznom sjevernim državama. Ova pobjeda porazi Napoleona, jednim mahom poruši oholu zgradu njegove američke politike. Pripovijeda se, da se, netom je o tome obaviješten, odmah zatvorio u svoju

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА



sobu, gdje je ostao cijeli jedan dan. On predviđi, što se moraše dogoditi. Već nekoliko nedjelja iza toga događaja dobi franceski dvor iz Washingtona poruku: *Amerika Američanima*. Ova poruka nije djelovala onako, kako se iščekivalo, na franceske političare, koji se još uvijek nadahu, da će se kojekakvim spletkama izvući iz neugodnoga svojega položaja, te se stoga pozivahu na ratno pravo. Ali u Washingtonu nije se znalo za šalu. Videći, da njihove riječi ne postigoše nikakav uspjeh, upotrebiše jasnije riječi u kojima bijaše već i nešto prijetnje: *Sjedinjene se države ne tuže na prisutnost franceske vojske u Meksihu, već na njezino djelovanje, koje ide za tim, da poruši republičku vladu, koja uživaše potpuno simpatije sjeverne Unije, te da na ruševinama te republike podigne monarhiju, pogibeljnu republičkom duhu i nazorima sjeverne Amerike*.

Da franceski dvor i tamošnji političari bolje shvate smisao već navedenih riječi, nadodaše iz Washingtona: *Kao što Amerika nema nikakva prava da u Evropi posreduje na propast tamošnjih monarhija, isto tako nema Evropa toga prava prema Americi*. Ove riječi bijahu dosta jasne, ali ipak u Parizu ostadoše bez ikakva uspjeha. U Washingtonu se počinjalo gubiti ustrpljenje, ali, da se ne bi reklo, da je Amerika odmah posegnula za najstrožim mjerama, a da prije nije iscrpila sva ostala sredstva, poruči još jednom franceskom dvoru svoje mnijenje o Napoleonovoj politici: *Utemeljenje monarhije u Meksihu pomoću evropskih bajuneta protivi se duhu i vladajućim institucijama sjedinjenih država*. Nego u Parizu kao da su bili izgubili glavu. I ako sve poruke iz Washingtona bijahu jasne i shvatljive, političari se okolo Napoleona nadahu, da će postići štogod oklijevanjem, ugovaranjem, a možda i posredovanjem ostalih evropskih vlasti. Na to se vlada Sjeverne Unije odluči na posljednji korak, sadržan u riječima: *Ili će Franceska povući natrag svoje čete, ili će buknuti rat*. Ova kategorična izjava Amerike prisili Napoleona da pozove natrag svoju vojsku, jer čete, koje stajahu Uniji na raspoloženje, bijahu gotovo 20 puta jače od njegove vojske u Meksihu, a okrom toga poraz u Americi bio bi povukao u propast Napoleona. I tako franceska vojska dobi nalog, da se povrati u Evropu. Ovaj korak silnoga gospodara svih Franceza pokaza njegovu slabost, a bijaše isto-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

dobno preteča svih onih drugih poraza, koji ga srušise s njegove visine u duboki ponor propasti.

Kad je Maksimilijan to doznao, preseneti se, te se odmah pozove na Miramarski ugovor, po kojemu bijaše mu zajamčena za nekoliko godina vojnička pomoć Franceske. Ali sva prosvjedovanja cara Maksimilijana ne koristiše ništa. Napoleon ostade nepomično pri svojoj odluci, a Maksimilijan se uvjeri, da ga je car gadno prevario.

U tako nesretnim prilikama odluči se Karlota da glavom pođe u Evropu, te da pokuša odvratiti Napoleona od svojega nauma, sjećajući ga njegovih riječi i obećanja. Mjeseca avgusta godine 1866. iskrcu se u *St. Nazaire* i pođe u *St. Cloud*, gdje boravljaše Napoleon. Predviđajući da će taj sastanak biti za njega nepovoljan i strašan, odluči ne pustiti caricu k sebi pod izlikom da je bolestan. Karlota se ne dade odvratiti od svoje nakane, silom provali u sobu franceskoga vladara, gdje se odigra takav prizor, kakvoga Napoleon nije ni sanjao. Na sve molbe i primjedbe nesretne Karlote odgovori Napoleon prividno hladno, ali u velikoj uzrujanosti, da ne može učiniti ništa za Meksiho. Na te se riječi carica sruši onesyvješćena na zemlju. Kad se oporavila, baci se na koljena pred Napoleona, zaklinjući ga da ne zapusti u pogibli onoga, kojega on sam bijaše nagovorio, da posegne za carskom krunom Meksiha. Napoleon, ne obazirući se na njezine suze, molbe, njezino dostojanstvo, reče jednostavno: Gospodo, niti jednoga vojnika, niti jednoga franka za Meksiho! Te riječi djelovahu na nesretnu caricu, koja se napokon uvjeri, da u Napoleonovu srcu ne bijaše niti iskre kakva plemenita čuvstva. Kao pomamna skoči na noge, baci se na cara, te vičući mu u lice: Prokletstvo na tebe, kao na bratoubojicu Kaina, izleti iz sobe.

Iz *St. Cloud*-a pođe Karlota u Rim, da nagovori papu da se zauzme za njezinoga nesretnoga supruga. Pio je IX. primi ljubazno, stade je tješiti, ali joj ne mogaše dati nikakve pomoći. Sijedi glavari Hristove crkve, gotovo sužanj u svojem gradu, u svojoj polači, dugovaše milosti Napoleonovoj ono malo moći što mu bijaše preostalo. Pa kako da se digne proti onomu, koji mu mogaše jedini pomoći da spasi svoju svjetovnu vlast?

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА



Karlota, izgubivši svaku nadu, sve više potištena, krene iz Rima u Miramar, gdje nekoliko mjeseca kasnije — oktobra 1866. — pade u ludilo.

Dok se ovo događaše u Evropi, franceska vojska ostavljalaše malo po malo Meksiko. Mjeseca marta 1867. otplovi i posljednji brod iz luke Veracruz-a. Uzalud nastojahu Maksimilijanovi prijatelji da ga nagovore da pođe s njima. Toga ne htjede da učini, smatrajući prijestolje naj dostojnijim grobom jednoga vladara.

Odlazak franceske vojske uskrisi sve nade Juarista, koji već prije no što posljednje čete franceske otploviše bijahu počeli izlaziti iz svojih skrovišta. Juarez, prognani predsjednik, sakupi oko sebe svoje vjerne pristalice te u malo vremena ote imperijalistima nekoliko utvrđenih mjesta. Maksimilijanove čete imadahu u svojim rukama još gradove Meksiko i *Kveretaro*, znatno mjesto i radi svojega smještaja i radi svojih utvrda. Tamo se zaputi Maksimilijan po savjetu svojega ministra *Lareza*, da tako oko sebe okupi čete, koje mu još bijahu na raspoloženju. U carevoj pratnji bijahu i njegova dva glavna generala *Mejia* i *Miramón*. Već 6. marta stade republička vojska podsjedati Kveretaro. Podsjedanjem upravljalaše general *Escoledo*. Posada se Kveretara borila naj većim junaštvom, ali njezini redovi postajahu od dana na dan rjeđi, dočim republički ojačavahu sve više svoje čete. Polovicom mjeseca maja bijaše posada sasvim prorijedena, tako da grad mogaše biti osvojen svaki čas. Što započe republička vojska, to dovrši izdaja. U noći od 14. na 15. maja Maksimilijanov general, *Lopez*, otvori neprijateljima gradska vrata. Maksimilijanu ne preosta drugo, nego da se na milost i nemilost predade neprijatelju. Što je pri tomu boljelo cara naj više, bijaše pomisao, da ga je onaj izdao, koga bijaše obasuo svakovrsnim dobročinstvima. Ali se Lopez ne nauživava dugo plodova svoje izdaje, jer malo za tim umrije u naj groznijim mukama, jer ga bješe ugrizao bijesan pas.

Maksimilijan se nalazaše u rukama svojega krvnoga neprijatelja, Benita Juareza. Bijaše se neprijatelju izručio bez ikakva uvjeta, stoga se postupalo protiv njega i njegovih generala na temelju ratnoga prava. 15. juna, malo iza ponoći, bi

izrečena osuda, na temelju koje Maksimilijan i njegovi generali Mejia i Miramon biše osuđeni na smrt.

Vijest o tragičnoj sudbini nesretnoga cara zapanji svu Evropu. Gotovo se sve veće države zauzeše za njega ali bez ikakva uspjeha. Beč, Berlin, London, Madrid obrate se na Sjevernu Uniju, da svojim posredovanjem spase dajbudi život Maksimilijanov. I ova nastojanja bijahu uzaludna. Juarez zahtijevaše smrt *Uzurpatorovu*, tako u osudi nazvaše Maksimilijana i taj njegov zahtjev morao se ispuniti.

Kilometar, po prilici, daleko od Kveretara, nalazi se visočje *Cerro de la Campana*. Iz tamnice *Capuchinas* povorka se uputi 19. juna u 6¹/₂ sati u jutro prama Cerro de la Campana. Za osuđenike stajahu spravne tri kočije, u svaku pojedinu bi zatvoren jedan od njih. Pred kočijama stupaše 30 vojnika, a iza istih drugih 15, koji imadahu da izvrše osudu. Povorku zatvaraše 4 bataljona pješadije i 2 eskvadrona konjice. Maksimilijan bješe u crnu odijelu. U istoj kočiji s njime bijaše njegov ispovjednik otac *Soria* i njegov podvornik *Tüdös*. Kočije se zaustaviše nekoliko stotina koračaja od mjesta gdje se imaše izvršiti osuda. Osuđenici sidoše iz kočije da pješke prevale ostali put, jer uzbrdica bijaše odveć velika. Kada dođe na određeno mjesto, vojnici se postaviše nekoliko koračaja od osuđenika naperivši svoje puške. Maksimilijan pristupi k vojnicima, koji moradahu na njega pucati, dade svakomu po jedan zlatni novac, moleći ih da ciljaju u srce, da mu poštede lice. Zatim se povrati na svoje mjesto. Časnik htjede već da dade znak, da se puca, kad Maksimilijan zaprosi, da mu se dopusti da nešto reče. To mu bi dopušteno.

Njegove posljednje riječi bijahu: *Opraštam svima; molim, da mi svi oproste; želim, da moja krv donese sreću zemlji. Neka živi Meksiho, neka živi sloboda!* Tek što je car izrekao ove riječi, dade časnik znak, vojnici naperiše puške i odapeše. Gusti dim obavi cijelo mjesto. Kad se dim nakon nekoliko časa razrijedio, pruži se prisutnima strahoviti prizor. Maksimilijan ležaše na zemlji, ogrezao u krvi, mahajući konvulsivno rukama i nogama. Tada pristupi k njemu jedan vojnik, koji stajaše u pričuvu, ispali na cara iz neposredne blizine jedan hitac, ali ni taj hitac ne svrši onaj život. Da prizor bude strašniji, upali se



Maksimilijanovo odijelo, tako da otac Soria moraše prolići na njega blagoslovljenu vodu, koju bijaše donio sa sobom da nakon osude poškropi i blagoslovi lješine. Drugi pričuvni vojnik pristupi, ali mu hitac ne upali. Treći vojnik iz pričuve usmrti svojim hicem cara!

Nekoliko minuta prije 7 ura preseli se Maksimilijan na drugi svijet.

Na istoj se fregati *Navari*, koja bijaše ponosno odvela Maksimilijana u Meksiko, povrati mrtvo tijelo carevo u domovinu, da bude postavljeno uz druge članove Habzburške porodice u kapucinsku grobnicu u Beču.

Kasnije bi od jarbola *Navare* učinjen ogroman križ i stavljen u park Miramara, a na mjestu, gdje se izvršila smrtna osuda, bi sagrađena lijepa spomen-ckrkvica.

* * *

Pjesnici gotovo svih naroda opjevaše tragičnu smrt nadvojvode Maksimilijana. Mi ne znademo ovo bolje završiti, nego onim poznatim stihovima iz Carduccijeve ode *Miramar*:

Deh come tutto sorridea quel dolce
 mattin d'aprile, quando usciva il biondo
 imperatore, con la bella donna
 a navigare!
 A lui dal volto placida raggiava
 la maschia possa de l'impero: l'occhio
 de la sua donna cerulo e superbo
 iva su 'l mare.
 Addio, castello pe' felici giorni
 nido d'amore costruito in vano!
 Altra su gli ermi oceani rapisce
 aura gli sposi.
 Lascian le sale con accesa speme
 istoriate di trionfi e incise
 di sapienza. Dante e Goethe al sire
 parlano invano
 da le animose tavole; una sfinge
 l'attrae con vista mobile su l'onde:
 ei cede, e lascia aperto a mezzo il libro
 del romanziere.
 Oh non d'amore e d'avventura il canto
 fia che l'accolga e suono di chitarre
 là ne la Spagna de gli Aztecchi! Quale
 lunga su l'aure
 vien de la trista punta di Salvore
 nenia tra 'l roco piangere de' flutti?

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



Cantano i morti veneti o le vecchie
fate istriane?

-- Ahi! mal tu sali sopra il mare nostro,
figlio d' Absburgo, la fatal *Novara*.
Teco l' Erinni sale oscura e al vento
apre la vela.

Vedi la sfinge tramutar semblante
a te davanti perfida arretrando!
È il viso bianco di Giovanna pazza
contro tua moglie.

È il teschio mózzo contro te ghignante
d' Antonietta. Con i putridi occhi
in te fermati è l' irta faccia gialla
di Montezuma.

Tra boschi immani d' agavi non mai
mobili ad aura di benigno vento,
sta ne la sua piramide, vampante
livide fiamme

per la tenèbra tropicale, il dio
Huitzilopotli, che il tuo sangue fiuta,
e navigando il pelago co 'l guardo
ulula — Vieni.

Quant' è che aspetto! La ferocia bianca
strussemi il regno ed i miei templi infranse:
vieni, devota vittima o nepote
di Carlo quinto.

Non io gl' infami avoli tuoi di tabe
marcenti o arsi di regal furore;
te io voleva, io colgo te, rinato
fiore d' Absburgo.

e a la grand' alma di Guatimozino
regnante sotto il padiglion del sole
ti mando inferia, o puro, o forte, o bello
Massimiliano. —



Miramar.

Talijanski spjevao **Giosuè Carducci**

preveo Arsen Wenzelides. — Rieka.

O Miramare, kulama tvojim b'jelim
tmurnim ispod oblačna siva neba,
zloslutnijem pticama slični hrle
oblaci tmasti.

O Miramare, klisurâ protiv tvojih
udaraju, s grozna se mora dižuć,
kô da nose pečalnih duša ukor,
valovi sivi.

Oblačnoj u sjeni, a usred drâga
redaju se gradovi utvrđeni
sjetni Piran, Edida, Poreč, Muje,
alemi morski.

Svaki bijes hujeće more tjera
protiv tvojih bedema grebenastih,
s kojih bacaš dvostruk na Jadran pogled,
habzburška tvrdo!

Tutnji nebo duž nabrežinskog žala
crvenkastog. Uvali na dnu i Trst
ovijenu bl'jescima diže glavu
usred oluje.

Kako sve se sm'ješilo lijepog jutra
aprilskoga, kada je izlazio
sa lijepom gospodom plavi care
morem da brodi!

Carske vlasti muževna snaga mirno
njemu s lica s'jevaše. Modro oko
njeg've žene ponosom motrijaše
prostrano more.

Zbogom ostaj sretnijeh dana kulo,
gn'jezdo zalud ljubavi sagrađeno!
Oceanom pustošnim drugi vjetar
nosi mladence.

Puni nada puštaju svoje dvore
ukrašene pobjednim triumfima,
izrekama mudrim. S okvira zalud
Dante i Goethe

odvraćaju njega, kog svinga neka
okom nepovjerljivim vuče k moru.
On se mirno podaje, a románsjer
prtvoren osta.



Oh, ne da ga ljubavnih zgoda pjesma
dočekuje kitarâ uz zvuk tamo
u Aztekâ Španiji onoj! Kakvo
dugo po vjetru

Salvorskoga kobna sa râta ide
naricanje valovâ uz plač mukli?
Poju l' mrei venetski ili stare
vještice Istre?

Oh, zlo po te morem kad brodiš našim
na „Novari“, habzburški sine, kobnoj!
S tobom brodi Erinja erna, vjetru
raspinjuć jadra.

Gledaj kako sfinga mijenja lice
uzmičući himbena ispred tebe!
To je b'jelo Ivanke lude lice
tvojoj prot ženi.

Odsječena lubanja Antoniette
to se kesi tebi, a smradnim okom
Montezume runjavo žuto lice
upire u te.

Usred strašnih agavskih šuma, koje
vjetar lakim dahom ne giblje nikad,
piramidi stoji u svojoj pireć
modrikast plamen

tropsku kroza zaparu, krv ti njušeć,
bog meksički Hújcilopótlî strašni,
koji brodeć pogledom po pučini
urliče: — „Hodi,

već odavna čekam! Bijelac kruti
tron mi ote, hramove moje sruši....
Dodi žrtvo odana, Karla Petog
unuče, hodi!

Pradjedove ne ću ti sušičave,
il od b'jesa kraljevskog izgorjene, —
šćah ja tebe, biram te, obnovljeni
habzburški cv'jete,

i velikoj Gvatimocina duši,
sunčanim pod čadorom koji vlada,
žrtvujem te nevini jaki čisti
Maksimiljane!“ —

Tumač.

Kitica IX. — Maksimiljanov kabinet u Miramaru bio je jednak kabini ratne lade „Novara“. Židovi bijahu iskićeni slikama („pobjednim triumfima“) i latinskim poslovicama („izrekama mudrim“). Nad mjestom, gdje je nadvojvoda učio i radio, visjahu slike Danta i Goethea.

Kitica X i XI. — Prije nego se je uputio put Meksika, Maksimiljan je čitao rijetko belgijsko izdanje kastiljanskih romanasa. Što pjesnik veli da ga „tamo ne dočekuje pjesma ljubavnih zgoda“ znači, da ga ne dočekuju pjesme, kakve je čitao u napomenutoj knjizi. — Azteki su meksičko pleme.

Kitica XIV. — Ivanka, majka Karla V., živjela je u ludilu 40 godina.

Kitica XV. — Montezuma bijaše predzadnji vladar slobodnog Meksika.

Kitica XVII. — Hujclopótlî je meksički narodni ratni bog.

Kitica XX. — Gvatimocin je bio sinovac napomenutog vladara Montezume. Obojica padoše u boju sa Španjolcima, osvajačima njihove domovine.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А



ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ. — ОСЈЕНЕ I PRIKAZI.

По равним котарима. Др. А. Тресић-Павичић.

Хрватска литература оскудијева путописним дјелима. Немчић је први обдарио књижевни препород дјелом такове врсти (Путно-ситнице), које се уз добру поуку читају занимањем. Уз Царићеве „слике из поморског живота“ опстоји још по гдјекоје дјело, али без замјерне књижевне вриједноте. Т्रेसић је може се рећи први ударио темеље тој врсти литературе код Хрвата са путописима: а) По Лици и Крбави. б) По Босни и Херцеговини. ц) По мору. д) Полети около Биокова и недавно дјелом По равним Котарима. Како видимо, Тресић се је у њима бавио само својом домовином, да покаже њезине љепоте и да је знаду цијенити и љубити. Он сам каже у „Полетим око Биокова“ овако: „Дивио сам се свему, на чему у туђини нађох одраз љепоте и поницах духом пред дјелима генија и природе. Ну никада не хтједох пером описати своја чувства. Само љепотама своје домовине посветих перо и настојах описати њезине горе, њезино море; пољане и долине; водопаде и језера; спиле и шуме; останке умјетности наших отаца и тежње данашњих умјетника, витезова љепоте.

. . . „Хтио сам само и у другима побудити жељу, да виде љепоте наше мајке и да ју љубе . . .“

И доиста бујна пишчева машта и јаки таленат могла је пресликати онако разне слике природних љепота и зачинити их са старинском славом и новим умјећем. Залијеће се у све стране наше домовине, па се вере по „Лици и Крбави“, по „Босни и Херцеговини“ и оживљује пред нама те земље пружајућ нам слике повјесничких догађаја и природних љепота. Као галеб кружи.

„По мору“, и јасним бојама слика његове љепоте и силу његове моћи.

Као сури оро полети „около Биокова“ те бистрим оком захваћа и овај крај, па се диви и зори на Биокову и воденој снази Губавице, Напокон се шеће „По равним Котарима“, иде до Бенковца одакле хити, да види бедеме древне Асерије и размишља поврх истрошенот камена промјену свега што опстоји. Залази у башћу, те нас заноси љепотама и мирисом цвијећа, а онда иде до Кличевике, стародревне градине, која је припадала кнезовима Шубићима. Посећује Врану, гледа рушевине и узвеличава дивски лик пријора Ивана Палижне. Описује Машковићев хан, залази у Брибир и слави Павла I. Шубића. Иде до Манојловца и зуре са тиморова у дивље гудуре и ужива над чаром слапа и бујног у наоколо биља. Гледа останке римскога града Бурнума, гдје је било сијело XI. римске легије а данас су само гомиле камења. Мотрећи све те старинске успомене, залази мишљу у давну прошлост износећ нам слике њезине.

И овај је путопис, као и други Тресићеви, написан углабе-ним стилем, обилном пјесничком дикцијом, пуном фигура и при-сподоба, богатом ерудицијом те заслужује да сврати на себе по-зорност читалаца.

Издање је хрватске књижаинице у Задру.

А.





БИЉЕШКЕ — BILJEŠKE

Sveta Gora u prošlosti i sadašnjosti.
D. Anastasijevića. (nastavak)

Još u prva vremena monasi su živili ili po manastirima, ili usamljeni. Oni su bili pod vlašću svojih starješina. Pored toga bila je i uprava za cijelu zajednicu na Atonskoj gori; to bješe protat s protom. Pod njegovom direktnom vlasti bio je velik broj ćelija, mjesta bez gospodara i zapušteni manastiri. On je imao i sudsku vlast u odnosima između manastirića.

Pored prote bio je i *sabor* starješina manastirskih i naj uglednijih kaludera za krupnije stvari, koji se s protom skupljao u protatu. Ali je uticaj protov bio osudan i u saboru.

Atonska gora je bila pod zaštitom Vizantinskih careva. *Carigradski patrijarh nije nad njom imao nikakve vlasti osim crkveno-kanonske; nad njom nije bilo nikakve biskupske vlasti.* Tek od XIV. v., povodom borba između manastirâ, patrijarh carigradski i episkop jerisovski počeli su se miješati u Atonske stvari.

Život pocjepkan na sitne manastiriće i njihove filijalke, a sa jakom vlasti protivom traje do u drugu polovinu X. v. Od tada do konca XIV. v. je druga perioda, do pravih upada turskih. Njena su obilježja. 1. Velike lavre, pod zaštitom carskom, oslobođene svake protine vlasti. 2. Pored prote i sabora sad se pojavljuje i vlast starješine lavrâ i tako nastaju dvije stranke. 3. Manastiri su uređeni komunistički sa stiješnjenom slobodom

pojedince a sa neograničenom vlasti starješine.

Ovu drugu periodu otvorio je sv. Atanasija osnivanjem svoje lavre sv. Atanasiju. On je bio u naj tiješnjem prijateljstvu s carem Nikiforom Fokom i prvi iguman svoje lavre. Uveo je zajedničko žiće, zajedničku bogomolju u crkvi, zajed. trpezu i zajedničku svojinu.

Foka i njegovi posljednici pobri- nuše se za lavru darovima i potporama i zlatnim bulama, te im zajemčiše slobodu od protine vlasti. Tako je lavra mogla imati već za Atanasija preko 100 kaludera, a poslije preko 700.

Po ugledu ove lavre postadoše i drugi veliki manastiri u drugoj polovici X. v. Tada se atonska gora proču kao Sveta gora. Množenje monaha i manastira bješe veliko u XI. v. (180 manastira) a do XIII. v. bilo ih je 300.

Krajem XII. v. niče i velika srpska lavra Hilendar. Svi veliki manastiri bjehu slobodni kao lavra sv. Atanasija i jednako su bili uređeni, a carevi i privatni ljudi ih podariše imanjem i dobrima.

Ove velike lavre bjehu država u protinoj državi. Tako, protino dostojanstvo dolazaše u zasjenak a sabor spočitavaše njegovu vlast. Ali u toliko prote imadahu stvarnu imovinu u kraju gdje je bilo mnoštvo ćelija. Tu su prote bile neposredne starješine. U XI. vijeku ćelije su bile tako guste oko protatskog hrama da je ličio na ogromnu lavru, koja se nazvala „Karejska Lavra“. Tako prote

utvrđene vodile su žestoku borbu sa starješinama ostalih lavra. Tada su ponicali sporovi oko ranga manastira u općem manastirskom savezu. Zbog množenja manastira i monaha nastala je nužda za trgovinom i zapostavljao se pravi poziv. Držalo se mnogo stoke. Tu je bilo mnoštvo starih monaha i mladih učenika, što je poradalo opasnost za monaški život.

U ovoj periodu postadoše *tri svetogorska ustava*. Prvi je za vrijeme sv. Atanasija (oko 972.) i sastavio ga je sabor i prota u dogovoru sa carskim izaslanikom. Isprava se još čuva i zove se po jarećoj koži *τράχος* (jarac). Drugi je ustav postao skoro na jednak način 1046. g. Treći je nastao nastojanjem patrijarhe Antonija 1394. I o njima čuvaju se dokumenti.

Do 1046. velike lavre bjehu na vrhuncu svoje moći sve do početka XIV. v., kad uslijed najezde kotalanskih najamnika strašno postradaše manastiri, te im u prvoj polovini XVI. v. moć bješe strašno opala. Tim se okristi prota da raširi svoju moć. U tome ga pomagahu car i patrijarha i tako dobije više povlastica, kao n. p. da igumani birani od manastira dobivaju protino priznanje. Zato prote imale su, kad su birane, hoditi u Carigrad u patrijarhe na rukopoloženje. Ali u drugoj polovici XIV. vijeka lavre podignu glavu na prota. „Ovaj se potuži patrijarsi, koji pošalje izaslanike. Ovi sa saborom i protom izradiše 1394. treći ustav; po njemu samo iguman s Atanasija nije trebao da pita blagoslov, ali zato trebalo je da ide na rukopoloženje u Carigrad kao i prota. To bješe nova rana na svetogorskoj upravi a ovi ustavi urediše napomenuta pitanja i mnoga druga sitnija.

U ovoj periodu i dalje sve do naj

novijeg doba *ističe se megunorodni karakter Atona u pravostavnoj crkvi*. Za stalno već na početku druge periode zahvaljujući narodnosnoj trpeljivosti vizantinske carevine i crkve počeli su se javljati i veliki negrečki manastiri. Tako za vrijeme sv. Atanasije manastir za Đurdijance (Đurdijana bješe onda slobodna država) *Tako i talijanska trgovačka kolonija grada Amalfia* iz Carigrada u isto doba podiže veliki manastir Amalfijski. To je trajalo sve dok se Grei ne zavadiše sa zapadnjacima i dok ne propade amalfijska trgovina XIII. v. Tako po svoj prilici utemeljiše manastire i Rimljani i Sicilijanci; Rusi i Bugari se javiše XI. v. Poslije je nestalo Rusa i XV. v. manastir ruski sv. Pantelejmona dede u srpske ruke; Bugari zauzeše manastir Zograf i drugi.

Pred kraj XII. v. srpski veliki župan Nemanja i sin mu Ratko predoše u grčku lavru Vatoped i sagradiše naokolo mnogo erkava. Napokon koristeći se srodstvom sa carem Aleksijem III. Komninom dobiše na poklon zapušteni manastir Helandar (od *ἑλάντιον* = čun) (Hilandar, Hilendar, Filindar itd.), obilato ga obdariše i obratiše u veliku srpsku lavru, četvrtu po rangu od svih atonskih manastira. Pored toga sv. Sava osnova i srpsku isposnicu pod imenom „Tipikarnica sv. Save“. Ove su zadužbine uveličavali Nemanjići XIII. v. i carevi grčki srodnici Nemanjića. Car Dušan oko polovine XIV v. osvoji Mačedoniju u Sv. Goru. Na saboru, gdje je bio prota sa drugim uglednim svetogorcima, arhijepiskopija u Peći bila je proglašena patrijaršijom. Iza krunisanja Dušana s Jelenom posjeti sv. Goru i obdari manastire nada sve Hilendar i Ruško (sv. Pantalejmona). To svjedoče njegove grčke hrisovulje. I poslije, g. 1364,

despot Ugleša zadobi manastir Simopetru i pretvori ga u srpski manastir. Oko istog vremena zadobiše Srbi i manastir sv. Pavla. (Ovijem manastirima, Hilendaru i sv. Pavla Dubrovčani su plaćali „lemozinu“ ili „svijeću“. Isporedi A. Vučetića radnju o tom u „Starinama“ Akad. Zag. 1885.) Sveta Gora priznavаше tada srpsku vlast a širenje Srba nastavilo se i iza propasti ove vlasti.

(Nastaviće se).

— *Tristota obljetnica M. Pracata.* Prošlog 20. jula o. g. navršila se 300-obljetnica smrti Miha Pracata bez ikva pomena u Dubrovniku. Pracat je umro u Pucićevoj ulici ispod gimnazije u svojim dvorima kraj crkvice sv. Vida. Ruševine im se još vide. Ukopan je u Maloj Braći u Dubrovniku.

— *Riješeno pitanje upravljanja balonima.* Ovoga mjeseca prvi put upravljivi balon „Patrie“ učestvovao je vojničkoj smotri u Longchamps u Franceskoj. Malo prije 9 sahata u jutro opazila se u visini povrh zvonika Meudonskog kao jedna mala žuta riba u nebeskoj modrini. To bješe balon „Patrie“. On se okrenuo lako oko zvonika, pak se uputi tiho leteć u prav put Longchampskog polja, gdje je vojska bila tek počela defilovanje ispred predsjednika republike. Sustopice s četama na polju kretala se mirno gorostasna riba. Na jednom mjestu ona izvrši nekoliko okretaja, pak se uputi uprav put predsjednika zatim leteći samo 300 m poviše glava gledalaca prođe dalje. Malo će koji od njih biti promislio, da ova mašina u vazduhu može za ljudstvo postati isto tako znamenita kao što je nekada postala prva lokomotiva na zemlji. Balon je produgast, na sprednoj strani

deblji ali ostrim vrhom a veoma dug. Svi manevri balonovi bili su izvršeni divnom tačnošću. Dne 23. jula ministar-predsjednik Clemenceau i ratni ministar Piquart vozili su se u ovom balonu te se poslije sretno iskrcali. Osim „Patrie“ zgrađen je i balon „Lebaudi“. Vojnička uprava misli odrediti nekoliko miliona za gradnju ovih ratnih balona. Njima će biti u toliko opskrbljeno pet franceskih tvdava a tvrtka Lebaudi urediće fabriku za ove balone. Država će ustrojiti i osobitu vojničku četuu za ove balone, koja će sastojati iz 48 inženjera i 92 podoficira.

I u Berlinu 23. o. m. činili su se upravljivim balonom opiti, koji su pošli posve dobro za rukom.

— *Zelena „špilja“ u miniaturi u Dubrovniku.* Kraj kupališta pod kućom g. Svilokosi na Pločama, gdje je sad *Pension Adria* i uprav iza prve stijene za kupalištem nalazi se jedna rupa u objemu od 4 m², niska i kraj mora; u nju se može uljesti samo plivajući kroz nje otvor. Na jednom je kraju ta rupa zelena, stijene poviše nje jednako su zelene a čeljadetu, koje se kupa koža se čini u moru zelena. To je dakle „zelena špilja“ u miniaturi, 700 metara daleko od grada.

СОКОЛСТВО — Sokolstvo.

„*Душан Силни*“ у Дубровнику. Српска омладина у Дубровнику наумила је основати гимнастично друштво „Душан Силни“. У ту ће сврху сазвати збор Срба грађана за настајну недјељу. Дао Бог да остварење те намисли помлади Српство у Дубровнику и окријепи искрену слогу с Браћом Хрватима у нашем Граду!

Нове књиге. - Nove knjige.

Буде Будисављевић Приједорски, Неколике моје успомене на Никанора Грујића. Прешт. из Бос. Гл. Карловци. Срп. Ман. Шт. 1907.

— *W. bar. Ljubibratić.* August Platen u Italiji. 1907. U programu velike gimnazije u Dubrovniku.

— *Др. Ник. Милаш.* Рукоположење као сметња брака. II. попуњено ивдање. 1907. Мостар. Пахер и Кисић.

— *Медицинска библиотека.* Књига I. *Јекџика и борба с њом.* Написао Др. Кујачић. Загреб. Срп. штампарија (Библиотека ће излазити од сада мјесечно.) Цијена 2 К 20 п.

— Мјесец аугуста изаћиће из штампе: *Каруик*, осам што критика што новела, које издаје наш обљубљени писач *Podropoljski*. Књига ће стати мање од Круне. Препоручујемо пријатељима да скупе што више pretplatnika. Уредништво „Srda“ и „Dubrovnika“ примaju радо pretplatnike на ову књигу.

— *Гроф Толстој.* Друштвени покрет у Русији, прев. Др. Кујачић. Никшић. 1907.

— *Jagoslavenska korespondencija* (Südslavische Korrespondenz). Potpisani je naumio izdavati koresponden-

ciju, koja će zastupati prohibitke austrijskih južnih Slavena. Korespondencija je namjenjena uredništvima českih, poljskih, rusinskih i njemačkih novina kao što političkim piscima, izvjestiteljima i političarima, i to radi informacije. Oba parlamentarna kluba južnih Slavena obećаше mi — u ime jednoga ljubljanski zastupnik Ivan Hribar, a u ime drugoga zastupnik Dr. Ivan Šusteršić — da će me o mojoj namjeri sa svim silama podupirati. Korespondencija, koja će izlaziti dnevno jedan put, a do potrebe i više puta, donаша članke informativne naravi o položaju, političkih događaja ove ili one stranke. Svakomu članku ili izvještaju biti će naveden izvor ili osoba, ili stranka, koja je isti uredništvu priposlala. Jer su moju namjeru slovenski, hrvatski i srpski zastupnici na carevinskom vijeću sa veseljem primili, to se uslobodjem umoliti i javnost domovine, e bi me blagohotno poduprla pri izdavanju spomenute korespondence, koja je i po samoj laskavoj izjavi g.de poslanikâ veoma potrebna. U prvom redu radi se o točnim, kratkim i pouzdanim vijestima o događajima, koji mogu zauimati širu javnost. Na želju plaćaju se brzojavni i ostali troškovi. Poblіže informacije podjeljuju se pismeno. Naklonosti sl. općinstva preporučuje se izdavatelj — *F. L. Tuma*, Beč, III/4 Khungasse 23.